

Hot eller möjlighet

En komparativ studie om fackföreningars benägenhet att
stötta papperslösa arbetare

Abstract

The thesis seeks to through institutional theory identify institutional factors that shape the seemingly contradictable behavior of trade unions towards undocumented migrant workers. Using institutional theory, the discussion about trade unions relationship to undocumented migrant workers can be shifted from morality and ideology to a question of possibilities. By comparing trade unions relationship towards undocumented migrant workers in seven different countries the thesis identifies four institutional factors that seem to make trade unions more inclined to support undocumented migrants. A high level of institutional embeddedness and a high level of centralization of the trade unions both seem to make the trade unions less inclined to support undocumented migrant workers. At the same time, a large number of undocumented migrants living in the country make trade unions more inclined to support undocumented migrant workers. While a high level of deportability of the undocumented migrants makes the trade unions less inclined to support undocumented migrant workers.

From this the conclusion is drawn that institutional theory is usable for identifying patterns even in cases where actors seem to act contradictory. This raises questions about the possibilities of agency within institutions and what influence individual agency can play in shaping trade union policy.

Nyckelord: Fackföreningar, Papperslösa arbetare, Industriella relationer, Institutionell integrering, Utvisningsbarhet

Antal ord: 17404

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning	2
1.2	Uppsatsens disposition och avgränsning	4
2	Nationalstaten, fackföreningar och papperslöshet	6
2.1	Rätten till rättigheter och hur papperslöshet skapas	6
2.2	Gränsens förflyttning från marken till människan	7
2.3	Papperslöshet – en politiskt skapad identitet	8
2.4	Fackföreningarnas relation till papperslösa – vad säger forskningen idag?	9
3	Institutionell teori	11
3.1	Vad är en institution och hur påverkar svaret vår syn på samhället?.....	11
3.2	Institutioner, makt och agens	12
3.3	Sociala och materiella institutioner.....	14
3.4	Institutioner och den nationella kontexten.....	15
4	Metodologiska överväganden	17
4.1	Min roll som forskare.....	17
4.2	Om komparativa studier som verktyg för teoriutveckling.....	18
4.3	Material och urval	19
4.4	Hur har slutsatserna dragits? Om abduktiv slutledning	21
5	Hur kan vi förstå fackföreningars förhållningssätt till papperslösa arbetare?	22
5.1	Industriella relationer	22
5.1.1	Institutionell integrering.....	23
5.1.2	Centralisering av fackföreningarna.....	28
5.2	Papperslöshet i den nationella kontexten.....	30
5.2.1	Hur många som lever papperslöst i landet.....	31
5.2.2	Utvisningsbarhet	32
5.3	Slutsatser	34
6	Diskussion	37

7	Referenser	39
----------	-------------------------	-----------

1 Inledning

2002 uppdagades det att Stockholms tunnelbana städades av papperslösa arbetare för löner långt under kollektivavtalsnivå (Holmgren 2008:41). Reaktionerna lät inte vänta på sig. Företagen som hade anställt de papperslösa hävdade okunskap och skyllde på underleverantörer men företagens avtal sades som en effekt upp av Stockholms län. Sedan dess har det avslöjats hur många kommunala skolor, och många andra arbetsplatser, även de till stor del använder sig av papperslösa arbetare för lokalvård. Genom låga budgivningar vid upphandlingar och ett användande av underleverantörer utnyttjar många städbolag systematiskt papperslösa. När företagen blir påkomna sägs kontrakten oftast upp och problemet ses som ur världen. Vad som händer med de papperslösa som varit anställda är däremot oklart. För samtidigt som företagen förlorar kontrakten blir även de papperslösa av med sin försörjning. Trots undermåliga villkor är de beroende av dessa företag för sin överlevnad. Som papperslös i Sverige är det idag omöjligt att få arbetstillstånd vilket gör det olagligt både att anställa och att bli anställd. För att överleva arbetar i praktiken många ändå, men tvingas göra det svart. Deras rättigheter är vaga. Svensk domstol har dömt att arbetsmiljölagen inte gäller för de som arbetar utan arbetstillstånd (Selberg 2012:14). Däremot om en person har skrivit på kollektivavtal på arbetsplatsen har även papperslösa som arbetar där rätt till samma lön och samma rättigheter när det kommer till arbetstid och liknande. Genom att skaffa ett samordningsnummer hos Skatteverket har den papperslösa även möjlighet att betala skatt (Selberg 2012:15). De är på så vis både skyddade och skyddslösa på samma gång. Oklarheterna kring papperslösas rättigheter tillsammans med en allmänt otrygg situation gör dem extra utsatta på arbetsmarknaden. Relationen mellan arbetsgivare och de papperslösa arbetarna präglas av hotet om utvisning. Arbetsgivaren vet att den papperslöse inte kan få myndigheternas hjälp eftersom den då skulle riskera utvisning vilket skapar en maktobalans där de papperslösa tvingas acceptera villkor långt under det lagliga (Selberg 2015:390).

Att organisera sig fackligt är en mänsklig rättighet men bara nyligen har svenska fackföreningar börjat tillåta papperslösa att bli medlemmar. Idag tillåter hälften av LO-förbunden papperslösa som medlemmar (Arbetet 2016) och i praktiken gör de papperslösas utsatta situation det svårt för dem att organisera sig. Sverige är ett land med ambitiösa mål både för integrering och arbetsrätt. Och trots en av världens starkaste fackföreningsrörelser har de svenska fackföreningarna visat upp en anmärkningsvärt låg förmåga att hjälpa de papperslösa arbetarna. Trots tal om internationell solidaritet finns liten till ingen hjälp att få för de som fallit mellan nationalstaternas skyddsnet (Mešić 2017). Exempel finns istället på hur fackföreningar aktivt hjälpt polisen identifiera och utvisa papperslösa arbetare (Frank 2012). Samtidigt kommer gruppen papperslösa

i Sverige med största sannolikhet öka i storlek för med reglerad invandring kommer det alltid finnas de som inte får tillstånd att stanna. De senaste årens höga asylinvandring tillsammans med den restriktivare asylpolitiken kommer med största sannolikhet leda till att fler personer kommer gömma sig kvar i landet på grund av avvisade asylansökningar. Många av dessa kommer arbeta trots risk för utvisning. De papperslösas situation kommer därför bara öka i aktualitet samtidigt som de svenska fackföreningarnas avvaktande förhållningssätt till de papperslösa arbetarna väcker frågor om vilka möjligheter som alls finns för fackföreningar att inkludera papperslösa arbetare.

Det motsatta är sant i USA och Kalifornien. Där talas det sedan 90-talet om en facklig pånyttfödelse då fackföreningar med migranter och papperslösa i spetsen har börjat organisera stora grupper inom framförallt städsektorn. Där har den stora gruppen papperslösa setts som en möjlighet för fackföreningarna att organisera nya medlemmar (Milkman 2006). Vad gör att fackföreningarnas reaktioner skiljer sig så mycket åt länderna emellan? I denna uppsats utforskas hur dessa skillnader uppstår och varför fackföreningar i olika länder kan ha så skilda och motstridiga inställningar till papperslösa arbetare.

1.1 Syfte och frågeställning

Att leva papperslöst är att leva i ett parallellsamhälle andra inte ser. Ett samhälle där andra regler gäller och där hotet om utvisning ständigt hänger över huvudet. Samtidigt är det ett parallellsamhälle som ser ut att växa. När de senaste decenniernas ökade migration möter de strängare asyllagar som alltmer präglar västvärlden kommer det troligtvis leda till att gruppen som lever papperslöst ökar i storlek (ETUC 2017:3). Hur samhället kan och bör hantera papperslösheten är på så vis en fråga som kommer öka i aktualitet, både från ett akademiskt och ett politiskt perspektiv. Papperslöshet uppstår inte ur ingenting utan är i grunden ett resultat av den westfaliska ordningen. När världens politiska system, men även de individuella rättigheterna, grundar sig i tillhörighet till en nationalstat kommer det alltid vara vissa som hamnar utanför. Att det finns papperslösa är därför ett nödvändigt resultat av det systemet. Hur de papperslösa hanteras är däremot ett politiskt val, vilket stater och organisationers skilda respons vittnar om (De Genova 2002:420). Den statliga synen på papperslöshet som fenomen och de papperslösa i landets situation varierar över tid och rum mellan att papperslöshet ses som ett hinder för individen och att papperslösa som grupp ses som ett hot mot nationen (Ibid).

Personer som lever papperslöst hamnar ofta i en rättslös limbo då nationens lagar och skyddsnät främst gäller medborgare. Det gör att de blir utlämnade till civilsamhälle och andra organisationer för att få hjälp. Förutom frågor om uppehållstillstånd är de viktigaste frågorna för de papperslösa arbetsrättsliga. I många fall gäller lagar om lön och arbetsvillkor även papperslösa arbetare men det är svårt för någon som lever papperslöst att ställa krav på arbetsplatsen. Att

göra sig ovän med arbetsgivaren kan leda till att arbetsgivaren anger den papperslöse till polisen, vilket kan resultera i utvisning. Det och att de i regel behöver jobba svart för att undgå att upptäckas av myndigheter gör att det är de skitigare och lägre betalda arbetena de konkurrerar om. Lågbetalda arbeten inom städ-, restaurang- och byggnadsbranschen är vanliga jobb för papperslösa (Holmgren 2008). Den gemensamma nämnaren är framförallt att arbetet utförs till en lön andra inte behöver acceptera och under villkor väsentligt sämre än det tillåtna i landet (SR 2008). Många jobbar så mycket som 14 timmar om dagen, utan egentlig anställningstrygghet (SR 2008; Holmgren 2008:). En stor del av de problem papperslösa arbetare har ligger i svårigheterna för dem att organisera sig, att göra motstånd kräver att göra sig synlig och göra sig synlig innebär en risk för utvisning. Det är därför fackföreningarna är extra intressanta för att förstå de papperslösas situation. Eftersom de papperslösa från statligt perspektiv befinner sig illegalt i landet och bör utvisas är fackföreningarna på många sätt den enda möjligheten papperslösa arbetare har att få bättre villkor på arbetsmarknaden. Fackföreningarna får därför, oavsiktligt, en nyckelroll i att hantera de papperslösas rättigheter. Hur de förhåller sig till det får en stor påverkan för de papperslösas situation i landet. Vid en snabb utblick går det att se att fackföreningar i olika länder har hanterat den situationen på en mängd olika sätt, varav flera helt motstridiga. Responsen har skilt sig så mycket att det kan tyckas svårt att se några mönster överhuvudtaget (jmf exempelvis Frank 2012 och Milkman 2006).

Syftet med uppsatsen är därför att med hjälp av institutionell teori identifiera samband i fackföreningars till synes motstridiga agerande. Om det är möjligt att med institutionell teori identifiera ett samband i fackföreningars motstridiga förhållningssätt till papperslösa arbetare borde det även vara möjligt att med hjälp av institutionell teori göra detsamma även för andra icke-statliga aktörer. Med hjälp av tidigare studier vill jag bidra till en utvecklad konceptuell förståelse av vad som möjliggör och skapar de olika förhållningssätten till papperslösa arbetare. Utgångspunkten för uppsatsen är att dessa skillnader inte är slumpmässiga, men inte heller av främst moralisk karaktär. Diskussioner om fackföreningar som stänger ute papperslösa arbetare kan lätt hamna i en diskussion om moral och solidaritet. Istället riktas här fokus på vad som formar fackföreningarnas syn på papperslösa från ett institutionellt perspektiv. Tidigare studier om fackföreningars förhållande till migranter har visat på att just institutionella skäl har en stor påverkan (exempelvis Gorodzeisky & Richards 2013). Genom att bygga vidare på den typen av studier och undersöka vilka institutionella faktorer som påverkar fackföreningarnas synsätt på och förhållande till papperslösa arbetare hoppas jag kunna bidra till en större förståelse av hur institutioner begränsar och möjliggör icke-statliga aktörers agerande. På grund av frågans komplexitet är identifiering av direkta samband och en kausalitet varken möjligt eller önskvärt. Det som undersöks är istället vilka institutionella faktorer som påverkar fackföreningarna i vilken riktning. Genom att visa på samband mellan institutionella förutsättningar och fackföreningarnas förhållningssätt till papperslösa arbetare kan en fördjupad förståelse av vad som formar deras agerande nås.

Uppsatsens frågeställning lyder därför:

Vilka institutionella faktorer gör fackföreningar mer respektive mindre benägna att stötta papperslösa arbetare?

1.2 Uppsatsens disposition och avgränsning

Ovan har uppsatsens syfte och frågeställning presenterats. I nästa kapitel följer en bakgrund där den westfaliska ordningen presenteras och hur denna uppdelning av världen skapar papperslöshet och ställer stater och organisationer inför frågan hur de ska hantera luckorna som uppstår mellan nationsgränserna. Kapitlet avslutas med en diskussion om hur den westfaliska ordningen skapar en konflikt inom fackföreningarna. Tidigare forskning presenteras på hur fackföreningarnas skilda syner på migranter och papperslösa kan förstås. De ofta motstridiga förhållningssätten från fackföreningarna motiverar behovet av vidare studier av hur deras syn på migranter och papperslösa formas. I kapitel 3 diskuteras institutionell teori och hur institutioner påverkar samhället. Institutioner förstås som något som både formar våra preferenser men även påverkar vad som på ett mer konkret plan är möjligt agerande. Både materiella och sociala perspektiv på institutioner lyfts fram. Med hjälp av *Varieties of Capitalism* diskuteras hur ekonomiska och institutionella förutsättningar skapar och upprätthåller skilda institutioner i olika länder. På så vis blir de institutionella förutsättningarna för fackföreningar olika beroende på den nationella kontexten, trots press från globaliseringen. I kapitel 4 diskuteras uppsatsen metod. Kapitlet börjar med en presentation av den kritiska realismen, dess vetenskapsteoretiska utgångspunkter och vad de betyder för uppsatsen. I nästa del diskuteras uppsatsen utformning och hur komparativa studier kan användas för teoriutveckling. På det följer en presentation av uppsatsens material och en diskussion om hur det har valts ut. Kapitlet avslutas med en diskussion om abduktiv analys och en beskrivning av hur analysen gått tillväga. I kapitel 5 presenteras uppsatsens analys. Analysen är indelad efter de institutionella faktorer som visat sig ha störst påverkan på fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare med de två övergripande avsnitten industriella relationer och papperslöshet i den nationella kontexten. De fyra institutionella faktorer som har identifierats som formande av fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare är: i vilken grad fackföreningarna är institutionellt integrerade; i hur hög grad fackföreningarna är centraliserade; hur många som lever papperslöst i landet; och hur hög grad av utvisningsbarhet de papperslösa lever under. I kapitel 6 diskuteras studiens viktigaste slutsatser och dess bidrag till forskningsfältet. Jag argumenterar där för att studien visar på institutionell teoris förmåga att förklara och hitta samband i till synes motstridiga fall.

Studien syftar till att undersöka institutionell teoris möjligheter att identifiera samband i fackföreningarnas till synes motstridiga agerande. Studiens syfte är inte

att beskriva vad fackföreningar ska göra för att stödja papperslösa arbetare och inte heller att beskriva vad som är det bästa sättet för fackföreningar att förhålla sig till papperslösa arbetare. Det är med andra ord sambanden mellan de institutionella förutsättningarna och fackföreningarnas agerande som ska undersökas. Beskrivningar av papperslösas generella situation i landet eller landets industriella relationer behövs för att ge en bakgrund och förståelse för de sambanden men är inte det som analyseras i sig. Eftersom det är de bakomliggande faktorerna till fackföreningarnas agerande som ligger i fokus har fackföreningsmedlemmarnas egen syn på fallet valts bort. Material från fackföreningar är därför inte med i studien. För en annan studie hade intervjuer med fackföreningsrepresentanter varit intressant för att se hur de själva upplever relationen till de papperslösa arbetarna och varför de väljer att stötta, eller inte stötta, de papperslösa arbetarna.

2 Nationalstaten, fackföreningar och papperslöshet

Följande kapitel fungerar som en bakgrund för att ge en förståelse för hur papperslöshet uppstår och vad det innebär. Utgångspunkten är den westfaliska ordningen av nationalstater med reglerad invandring och hur papperslöshet uppstår till följd av det systemet. I kapitlet diskuteras hur det inom den westfaliska ordningen trots allt möjliggörs olika förhållningssätt mot papperslösa vilket gör det olika svårt för de papperslösa i olika länder och tidsperioder. Kapitlet avslutas med en diskussion om fackföreningars syn på migranter i allmänhet och papperslösa i synnerhet samt hur den synen förändras över tid.

2.1 Rätten till rättigheter och hur papperslöshet skapas

Den westfaliska ordningen syftar till att skapa stabila politiska enheter genom att koppla samman stat, territorium och nationalitet (Caporaso 2000). Systemet växte fram gradvis efter 30-åriga kriget och är idag en självklar del av hur vi organiserar samhället, samtidigt som det ofta blivit kritiserat för att vara utestängande (Arendt 2003; Fraser 2011; Agamben 2003). Hannah Arendt har beskrivit hur i mellankrigstidens Europa stora grupper av nationella minoriteter och statslösa runt om på kontinenten blev förtryckta på ett sätt som minoriteter inte blivit tidigare. Det som låg till grund för förtrycket var att vissa grupper inte var en del av någon politisk gemenskap. Dessa runtflyttande minoriteter och grupper av statslösa blev på så vis inte bara av med sina rättigheter, utan genom att inte inkluderas i en politisk gemenskap blev de av med själva rätten till rättigheter (Arendt 2003). Hanna Arendt uttryckte det:

”De rättslösas olycka består inte i att de berövas liv, frihet och strävan efter lycka eller likhet inför lagen och åsiktsfrihet – formuleringar avsedda att lösa problem inom givna samhällen – utan att de inte längre hör till något samhälle överhuvudtaget. Deras olyckliga belägenhet bottnar inte i brist på likhet inför lagen utan i att ingen lag existerar för deras räkning...”
(Arendt 2003:234)

De mänskliga rättigheterna som de utformades efter den franska revolutionen skulle i teorin gälla alla oavsett nationell gemenskap men under mellankrigstiden

blev det tydligt att det inte var så det fungerade. Det Arendt visar är att ett system som bygger på att en människas rättigheter garanteras av en nationalstat aldrig kan garantera de mänskliga rättigheterna åt de grupper som inte ses som önskvärda i någon stat. Det kan handla om grupper som är förtryckta i sitt hemland men inte accepteras någon annanstans heller eller om grupper som helt enkelt är statslösa och som ingen stat vill ta ansvar för. Deras situation präglas av vad Nancy Fraser kallar ”politiskt död” (Fraser 2011:26). Fraser menar vidare att det här problemet grundar sig i hur de politiska gemenskaperna avgränsas. Problemet med den westfaliska ordningen är i den meningen att avgränsningarna skett på ett sätt som gör att inte alla inkluderas. I teorin skulle det kunna åtgärdas genom att ändra de avgränsningarna så att alla inkluderas (Fraser 2011:32). Men i praktiken är det en uppgift få tror är möjligt (Ibid; Kymlicka 2018). Om det alltid kommer att finnas grupper som inte inkluderas i någon nationalstats gemenskap innebär det i praktiken att den westfaliska ordningen aldrig kommer att kunna garantera alla människors mänskliga rättigheter. Agamben drar den här insikten till sin spets och menar att den westfaliska ordningen och de mänskliga rättigheterna på det sättet står i motsättning till varandra (Agamben 2003).

2.2 Gränsens förflyttning från marken till människan

Även om den verklighet som Arendt beskriver under mellankrigstiden skiljer sig från situationen idag, finns problemet hon beskriver - att stora grupper inte ens ges rätten att ha rättigheter inom nationalstatssystemet - kvar. Tambakiki menar att även om de mänskliga rättigheterna på många sätt har förstärkts och fått högre status - genom att skrivas in i fler avtal och bli något som olika rörelser åberopar - sedan Arendt skrev sin text så finns det fortfarande stora svårigheter med att genomdriva dem (Tambakiki 2010:3). Problemen som Arendt beskrev består på det viset än idag. Samtidigt har vi kunnat se en gradering av de medborgerliga rättigheterna. Medan medborgaren har fullständiga rättigheter finns det en gradering där asylsökande, arbetsmigranter och papperslösa har olika tillgång till rättigheter beroende på juridisk status (Stasiulis & Bakan 2005:2). Denna gradering har även märkts inom gruppen papperslösa (Ruhs & Anderson 2010).

På många sätt har problemen blivit större för dem som i dag lever som papperslösa än för mellankrigstidens statslösa som Arendt beskrev. Velfärdsstatens utbyggnad under efterkrigstiden har lett till att synen på vilka friheter staten ska ansvara för har vidgats från att enbart gälla negativa rättigheter (rätten att vara fri *från* religiöst förtryck, åsiktsförtryck osv) till att också inkludera krav på positiva rättigheter (rätten *till* boende, arbete, försörjning osv) (Berlin 1958). De positiva rättigheterna kommer med medborgarskapet och har gjort att många stater är ännu mer restriktiva med att inkludera fler i gemenskapen. Utvecklandet av de positiva rättigheterna har dock även fört med sig en ökad möjlighet till kontroll från statens sida. Det gör att i dagens samhälle går gränsen mellan länder inte längre bara längs den fysiska platsen mellan två länder utan existerar överallt inskrivet i oss som individer. Genom krav på

personnummer och andra, passiva såväl som aktiva, kontroller av vår legala status vaktas gränsen genom vardagshandlingar. Den fysiska gränsen är på så sätt bara det första steget för att passera gränsen till den moderna nationalstaten (De Genova 2002:438). De här kontrollmekanismerna gör att den papperslöses verklighet präglas av ett konstant hot om utvisning. Socialantropologen De Genova menar att det som definierar de papperslösas situation idag är just deras *utvisningsbarhet*. För den papperslöse kan en mängd olika vardagsaktiviteter vara förknippade med en fara för att bli utvisad (De Genova 2002:439). Förutom stora saker som krav på personnummer för att ha rätt att arbeta, skriva på bostadskontrakt eller för att få tillgång till statens välfärdsåtagande kan det även gälla till synes mer oskyldiga saker som ändå kan få stora konsekvenser för den papperslösas liv. Det kan handla om att det krävs personnummer för bibliotekskort, telefonabonnemang, bankkonto m.m. men även att alla kontakter med polis riskerar leda till utvisning, oavsett syftet med kontakten. De här kontrollerna finns inte nödvändigtvis till för att vara en andra gränskontroll men har enligt Ascher och Wahlström Smith blivit det och skapar en ständig stress och oro hos den papperslöse (Ascher & Wahlström Smith 2016:25). Utvecklandet av välfärdsstaten har på så vis gjort situationen ännu svårare för den papperslöse. Det gör att papperslösa har större svårigheter att hitta arbete, bostad och liknande utan att riskera att bli utvisade idag än innan välfärdsstatens utbyggnad. Medan mellankrigstidens statslösa saknade statligt skydd från förtryck så tvingas dagens papperslösa i många situationer leva på flykt från staten. Samtidigt skiljer sig dessa inre passiva gränskontroller i utformning och strikthet mellan olika länder. Deras utformning måste på så vis förstås som politiska, och därmed förändringsbara.

2.3 Papperslöshet – en politiskt skapad identitet

En viktig aspekt av papperslöshet som fenomen är förståelsen av papperslöshet inte som något förgivettaget utan som ett politiskt skapat fenomen. De Genova menar att migration visserligen är något som alltid funnits men att det inte är något slumpmässigt utan sker enligt ett mönster. Det har materiella, politiska och demografiska skäl. Likaså är papperslöshet något som uppstår till följd av politiska beslut. De Genova vänder sig mot att många forskare inte ser lagen som en faktor som påverkar och i praktiken skapar kategorin papperslösa utan som ett neutralt ramverk för att förstå migrationsprocesser. Han pekar istället på hur kategoriseringen av medborgare och papperslösa fungerar som ett verktyg i en strukturering och disciplinering av samhället (De Genova 2002:424). Papperslöshet uppstår från det perspektivet till följd av en vilja att skapa en viss politisk ordning. För att kunna skapa en enhetlig nationalstat måste vissa inkluderas och vissa exkluderas. Det juridiska skapandet av papperslöshet – och det språkliga skapandet av den papperslösa som illegal - är därför närmast ett verktyg i skapandet av nationen (De Genova 2002:439).

På samma sätt som situationen för kategorin papperslösa kan förändras – och till och med upplösas – är synen på papperslösa inte statisk. De Genova beskriver hur synen på papperslösa förändrats sedan 70-talet. Under 70-talet sågs papperslöshet som något som begränsade de papperslösa individernas möjlighet till integrering i samhället och det var vanligt i västvärlden med legaliseringar, eller ”amnestier”, där stora grupper papperslösa fick legal status. De flesta västländer utförde minst en legalisering under det sena 70-talet och i USA legaliserades 1986 3,2 miljoner människor. Den här problembilden av papperslösa som några som begränsas av sin status som papperslösa har efterhand förändrats till att de ses som ”illegala” och brottslingar. Det hänger samman med en större trend av att invandring ses som ett problem och ett hot (De Genova 2002:420). Förändringen av synen på papperslösa som skett i de västliga staterna sedan 70-talet visar hur det finns ett handlingsutrymme även inom den westfaliska ordningen. Även om makten att förändra, som Arendt beskrev, inte ligger hos de papperslösa. Samtidigt har exempelvis USA präglats av en paradoxal hållning gentemot papperslösa då de uppehållit de faktorer som skapar papperslöshet men samtidigt symboliskt försökt kontrollera dem (Olvera 2016:138). Under perioder har USA:s policys enligt Olvera liknat en kran som de skruvats upp när behovet av billig arbetskraft ökat och skruvats åt när behovet sjunkit (Olvera 2016:133). Det har möjliggjorts av legala strukturer där de papperslösa utvisningsbarhet enligt De Genova gör dem till ”slit och släng-varor”¹ för den amerikanska arbetsmarknaden (De Genova 2002:438).

2.4 Fackföreningarnas relation till papperslösa – vad säger forskningen idag?

Inom den westfaliska ordningen har migranter alltid tvingat fackföreningar att väga intresset hos den egna gruppen, som vill ha mindre konkurrens om arbetsplatserna, mot ett ideal om att solidarisera med alla arbetare (McGovern 2007). Fine och Tichenor beskriver i en historisk studie över den amerikanska fackföreningsrörelsens syn på migranter hur fackföreningarna präglats av en konstant kamp om hur de ska förhålla sig till migranter. Fine och Tichenor menar att hur den egna gruppen identifieras av fackföreningar, och om migranter ses som ett hot eller som en möjlighet för expansion, har förändrats över tid. Både den inkluderande och den exkluderande synen existerar parallellt och vilken som blir dominerande beror på förändringar i samhället och den kontext fackföreningarna agerar i (Fine & Tichenor 2009). Samma sak är sann också för europeiska fackförbund (Kahman 2006; Pennix & Roosblad 2000; Dorigatti 2016). Tidigare studier visar att institutionella skäl såsom formen för landets industriella relationer är den viktigaste faktorn för om migranter blir medlemmar i fackföreningar eller

¹ Min översättning från engelskans ”disposable commodity”.

inte (Hyland 2015:9 & Kranendonk & de Beer 2016 men även: Wrench 2004 & Geary 2007). Pulignano m.fl. visar exempelvis att många fackföreningar vill vara mer inkluderande men hindras av institutionella faktorer (Pulignano m.fl. 2015).

När det kommer till fackföreningarnas syn på papperslösa dras frågan om solidaritet med arbetare, oavsett annan grupptillhörighet, till sin spets. Fackförbunden måste bestämma om de ska acceptera statens definition av den papperslöse som kriminell och därmed rättslös eller inta en annan hållning än staten med allt vad det innebär. Att inkludera papperslösa i det fackliga arbetet är generellt svårare och mer kostsamt än att arbeta för en medlem som också är medborgare. Det är därför en prövning av den solidaritet med hela arbetarklassen många fackföreningar förespråkar. Vilken väg fackföreningar väljer att gå i sin relation till papperslösa arbetare säger därför mycket om hur starkt idén om solidaritet med en enad arbetarklass står sig när den ställs mot en verklighet som uppmuntrar till lojalitet med den egna nationella gruppen.

Tidigare forskning beskriver europeiska fackföreningars benägenhet att inkludera migranter beroende på landets industriella relationer (Gorodzeisky & Richards 2013; och specifikt papperslösa: Tapia & Turner 2013). En faktor som lyfts fram som extra viktig för att förklara hur fackföreningarnas agerande gentemot migranter i allmänhet skiljer sig mellan europeiska länder är institutionell integrering och institutionell säkerhet (Baccaro m.fl. 2003; Kranendonk & de Beer 2016). Exempelvis visar Stefania Marino i en studie från 2012 att även om de nederländska fackförbunden säger att de stödjer migranternas rättigheter på arbetsmarknaden motsvaras inte det i handling. Marino menar att det går att förklara med att de nederländska fackföreningarna har byggt sin makt på att bli institutionellt integrerade och därför primärt är beroende av goda relationer till staten och arbetsgivare medan i jämförelse de italienska fackföreningarna primärt är beroende av en stark medlemsbas. På så vis har graden av institutionell integrering påverkat huruvida migranterna ses som en möjlighet (som i Italien) eller som ett hot (som i Nederländerna). Även om Marino menar att även andra faktorer spelar in drar hon slutsatsen att institutionell integrering är den mest drivande (Marino 2012).

När det kommer till det specifika fallet med papperslösa finns studier som visar hur den svenska fackföreningen Byggnads under 90-talet såg papperslösa polska arbetare så mycket som ett hot att den aktivt hjälpte polisen leta reda på och utvisa dem (Frank 2012). Samma tendenser har funnits även i Tyskland (Kip 2017). Mešić (2017) har i en jämförande studie av hur svenska LO och fackförbundet SAC syndikalisterna arbetar med papperslösa arbetare, visat vilka svårigheter som finns för stora institutionellt integrerade fackföreningar som LO att jobba med en grupp som av staten ses som illegal. Samtidigt har Ruth Milkman genom sina studier av fackföreningarna i Los Angeles visat hur fackföreningarna har kunnat få en nytändning genom att börja organisera migranter och papperslösa (Milkman 2006). Frågan om fackföreningarnas relation till migranter i allmänhet och papperslösa i synnerhet är en konflikt som under lång tid präglat fackföreningsrörelsen. De många olika förhållningssätten och till synes motsägelsefulla beteendena visar på ett behov av större kunskap om vad som formar fackföreningarnas förhållande till papperslösa.

3 Institutionell teori

Att skapa en enhetlig definition av vad institutioner är har visat sig svårt för samhällsvetenskapen. Samtidigt har bristen på en enhetlig definition bidragit till en levande diskussion om vad institutioner är och hur de påverkar samhället. Avsaknaden av en gemensam definition behöver därför inte vara ett problem i sig självt, nyckeln ligger istället i att kunna förklara skillnaderna mellan de olika definitionerna och vad de skillnaderna får för konsekvenser. Kapitlet är indelat i fyra delar. Det första beskriver grunderna i institutionell teori. I den andra delen diskuteras hur makt utövas genom institutioner och hur möjligheterna till individuell agens ser ut. I den tredje delen diskuteras skillnaden mellan ett socialt och ett materiellt perspektiv på institutioner. I den sista delen diskuteras varför den nationella kontexten är intressant från ett institutionellt perspektiv.

3.1 Vad är en institution och hur påverkar svaret vår syn på samhället?

Den mest klassiska definitionen av institutioner syftar på de formella institutioner som utgör grundstenarna för samhället (såsom parlament, domstol och polisväsendet). För studier av institutioner innebär det att det som studeras är formell makt och vilka effekter utformningen av de formella institutionerna får. Levi argumenterar exempelvis för att institutioner ska definieras utifrån vad som är formellt och explicit. Han definierar institutioner som “formal arrangements for aggregating individuals and regulating their behavior through the use of explicit rules and decision processes enforced by an actor or set of actors formally recognized as possessing such power” (Levi 1990:405). Synen på institutioner som just formella och som ett explicit överenskommet beteende hade en stark ställning under statsvetenskapens behavioristiska period under 50- och 60-talet (Rothstein 1996:10). Under den behavioristiska perioden sågs institutioner som sekundärt för förståelsen av samhället då fokus istället låg på stora förklarande teorier. Denna snävare syn på institutioner har dock levt kvar främst inom rational choice där institutioner fått ett uppsving som fokuspunkt sedan 80-talet (Rothstein 1996:11). Snävheten i denna definition har fått kritik då den inte anses kunna se de vagare formerna av maktutövning som ofta undersöks i exempelvis sociologin. Inom sociologin har istället öppnare och bredare definitioner använts. Emilé Durkheim beskriver exempelvis institutioner som: “...One may term an institution [as] all of the beliefs and modes of behavior instituted by the collectivity; sociology can then be defined as the science of institutions, their genesis, and their functioning”. Durkheim lyfter på så vis fram institutioner som själva centrumet

för studier av samhället, men även vikten av en holistisk syn på institutioner och på samhällsvetenskapen överlag (Durkheim 1982:45). Institutioner handlar från det perspektivet inte enbart om de formella institutionerna som bygger upp samhället utan även om informella ramar för kollektiva beteende- och tankemönster. Institutioner går då att beskriva som repetitivt mänskligt beteende. En institution blir från det perspektivet ramen för hur vi beter oss. Eller som Peter Hall uttrycker det ”standard operating procedure” (Hall & Taylor 1996). Helt enkelt invanda beteenden. Det kan vara något så vardagligt som att erbjuda sin plats på bussen till en äldre eller att okommenterat ställa sig i formen av en kö när flera kommer samtidigt till uttagsautomaten. I politiken kan det gälla vissa jargonger eller andra inte formaliserade beteenden. På arbetsmarknaden kan det vara en praxis för hur en avtalsförhandling går till eller en gemensam syn på arbetsmarknadens problem. Stora delar av det som uppgör samhället är inte formella regler utan implicita överenskommelser. Lowndes & Roberts menar att dessa implicita överenskommelser överlever och sprids genom att vi lär oss hur vi ska agera genom att se på hur andra agerar (Lowndes & Roberts 2013:57). En sådan definition kan enligt Rothstein fånga det politiska i ett, explicit eller implicit, gemensamt överenskommet beteende. Detta oavsett om beteendet grundar sig i formella politiska beslut eller inte (Rothstein 1996:146). Rothstein lyfter samtidigt fram vikten av att avgränsa vad institutioner betyder. Han argumenterar för att en definition som inte utesluter något är ingen definition alls, och betyder från ett akademiskt perspektiv ingenting (Rothstein 1996:145). Även om Levis definition kanske missar många av de vagare faktorer som påverkar samhällets uppbyggnad så ger hans definition möjligheten att studera och belägga samband mellan explicita, formaliserade institutioner och samhället. De två representerar extremerna inom diskussionen. Olika definitioner av vad en institution är kan också tjäna olika syften. För samtidigt som Levis definition ger möjlighet till mer precisa studier av det som inkluderas i hans definition behövs även vidare definitioner för att kunna analysera de mer oprecisa delarna av samhällsvetenskapen.

3.2 Institutioner, makt och agens

Institutioner utövar makt över individer på två nivåer. Dels genom en yttre påverkan i form av regler och andra praktiska begränsningar och dels genom en inre påverkan där den institutionella kontexten påverkar och skapar individens preferenser, syn på världen och vilja (Lowndes & Roberts 2013:109; Lawrance 2008). Nedan presenteras institutionernas påverkan på individer och organisationer följt av en diskussion om det samspel som det leder till mellan individ och institution och vad det får för konsekvenser för hur institutioner byggs och formas.

Den första nivån institutioner påverkar individer är genom en yttre form av påverkan genom formella institutioner. Lagar, ekonomiska förutsättningar och opinionen kan begränsa och styra en aktörs agerande utan att för den sakens skulle

styra dess preferenser eller inre vilja (Lawrence 2008). Ett exempel kan vara hur en fackförening baserar sitt beslut att gå ut i strejk på dels de ekonomiska förutsättningarna att vinna konflikten men även på vilka möjligheterna är att få opinionen med sig. Ytterligare en faktor kan vara lagen. Olika länder ger olika möjligheter för en fackförening att ta till stridsåtgärder vid olika tillfällen. Institutioners yttre påverkan är ett vanligt studieobjekt bland forskare som främst intresserar sig av formella institutioner. Det är vanligt inom rational choice där de individuella preferenserna anses givna och komma ur vad som från ett materiellt och rationalistiskt synsätt är mest gynnsamt för individen. Individens preferenser och tankeverksamhet är från det perspektivet opåverkade av institutionerna, institutionerna är enbart ett ramverk att förhålla sig till. Det blir från det perspektivet en rent strategisk fråga (Rothstein 1996:147).

Den andra nivån består av inre påverkan. Institutioner formar aktörernas vilja och världsbild eftersom de är den kontext aktörens tankar föds i och det ramverk som samtal förs i. I kontexten vi agerar utövas alltid på så vis en passiv form av makt över oss. Samtidigt är det enligt Hays viktig att förstå att aktörer har möjlighet att förändra den kontext de agerar inom (Hays 1997:50). Rothstein menar att institutioner påverkar våra preferenser genom att påverka vilken position vi får i våra sociala sammanhang, på vår arbetsplats eller i samhället. De positionerna skapar våra ekonomiska och materiella intressen. Samtidigt präglar gruppen tankemässigt de individer som är en del av den (Rothstein 1996:147). I fallet fackföreningar kan det betyda att existera i ett rasistiskt klimat får effekter på fackföreningsmedlemmarna syn på migranter och i slutändan på fackföreningens policy gentemot migranter. På så vis kan det leda till utestängande av papperslösa arbetare oavsett de eventuella ekonomiska effekterna. På samma sätt kan nyliberala värden i ett land ge effekter på om arbetare värderar individuella karriärmöjligheter över kollektivt agerande genom fackföreningar. Medan en kontext präglad av socialistiska värderingar kan leda till motsatsen. Kontexten påverkar på så vis aktörens världssyn och preferenser. En kritik mot Rothsteins påstående att institutionen påverkar aktörens preferens genom positionstilldelning är att människor i samma grupp ofta har motstridiga åsikter. Alla i samma yrkeskategori röstar inte på samma parti, alla från samma ort har inte samma syn på vad som är bra för orten. Det påverkar också synen på möjligheten att förändra institutioner. Människor har möjlighet att påverka och förändra institutioner. Även om materiella och ekonomiska faktorer spelar roll för hur den kollektiva världsbilden styrs är de inte det enda som styr. Normer och värderingar kan förändras av människor och organisationer på samma sätt som de kan påverka lagar och regler (Lawrence 2008:181ff). March & Olsen argumenterar även de för att individer påverkar strukturer lika mycket som strukturer påverkar individer (March & Olsen 1989:161).

Hur individers preferenser formas i ett samspel mellan deras individuella agens och institutionerna de lever i får även konsekvenser för hur institutioner skapas och formas. Institutioner uppstår inte från intet och planeras inte från grunden. Snarare bör de ses som korallrev där lager läggs på lager utifrån de förutsättningar som ges av det tidigare lagret (Lowndes & Roberts 2013:150ff). Även om formella institutioner kan planeras från grunden efter stora

samhällsomvälvningar (en regim som faller, ett stort krig etc.) planeras de ändå utifrån de informella institutioner som råder i landet. Just relationen mellan de som skapar institutionen och själva institutionen förklaras bra av Marx som sa att *"människor skapar historia men inte utifrån sina egna förutsättningar"* (Prezeworski 1985 i Rothstein 1996:25). Det betyder att institutioner uppstår i ett samspel mellan de historiska förutsättningarna och de människor som agerar och skapar en förändring. Ingen människa kan frigöra sig från historien och den kontext den agerar i. Även om Marx citat främst syftar till yttre materiella effekter lyfter Lowndes & Roberts fram att det från ett institutionellt perspektiv inte finns någon fri vilja eller absolut makt. Allt människor gör är på något sätt på grund av de institutionella förutsättningarna hen lever i (Lowndes & Roberts 2013:109). Som diskuterats ovan ses människors preferenser från ett institutionellt perspektiv som skapade i ett samspel mellan individuell agens och institutionell påverkan. Individer påverkas av sin omgivning och påverkar i sin tur omgivningen tillbaka. På samma sätt påverkas organisationer dels av de individer som är en del av den men även av samhället runtomkring. Detta komplexa samspel mellan individ, organisation och samhälle är viktiga att ta med sig in i analysen. Hur makt kommer till uttryck från ett institutionellt perspektiv är viktigt att förstå för att ge en inblick i hur fackföreningarna i denna studie formas, styrs och begränsas av institutionella förutsättningar. Möjligheten till agens styrs på så sätt från ett institutionellt perspektiv både genom ett potentiellt formande av aktörens vilja och världsbild (inre påverkan) men även genom restriktion och incitament (yttre påverkan) (Lowndes & Roberts 2013:109; Lawrance 2008). De två nivåerna ska inte ses som att de står i motsats till varandra utan snarare som två parallella nivåer. Eftersom det finns så många sätt en individ kan påverkas av institutioner blir det från det perspektivet forskarens roll att identifiera på vilket sätt de institutionella förutsättningarna har påverkat individen. Och vice versa. Detta komplexa samband mellan agens och begränsningar där individen som aktör både formas av och formar institutionen ger viktiga perspektiv på hur institutionella förutsättningar påverkar mänskligt agerande.

3.3 Sociala och materiella institutioner

Ytterligare en diskussion om hur institutioner skapas och formas gäller synen på det materiella och det kulturella. Diskussionen präglas av två läger, en kulturell (eller social) och en materialistisk. Den kulturella skolan ser informella institutioner och det sociala samspelet mellan grupper som den drivande kraften i samhället. Vanligt förekommande inom sociologin argumenteras det, ofta från ett postmodernt perspektiv, för att sociala strukturer och samband formar och skapar institutioner (ex March & Olsen 1989). Genom språket, sedvänjor och kulturen kan institutioner upprätthållas. Denna skola har ofta ett fokus på frågor om rasism, feminism och hur olika grupper i samhället samspelar. De sociala institutionerna anses få materiella effekter snarare än tvärtom. Då olika grupper ges olika identiteter och olika maktpositioner inom institutionen ges de även olika

materiella förutsättningar (Schmidt 2010). Exempelvis anses då kvinnors löner vara lägre eftersom kvinnors arbete av sociala och kulturella skäl värderas lägre. Det finns från det perspektivet inget egenvärdigt materiellt skäl för det utan det är de sociala institutioner som får materiella konsekvenser (Austen 2000).

Från ett materialistiskt perspektiv ses istället materiella och ekonomiska faktorer som de viktigaste i forandet av institutioner. Det blir då de materiella förutsättningarna som ligger till grund för de kulturella och sociala värderingar som präglar samhället. Jackson beskriver det som att: "all behavior is cultural, and all behavior is emergent from material nature" (Jackson 1996:241). Jackson menar att det kulturella och det materiella existerar i ett samspel men att det inte går att förstå kulturen utan att förstå de materiella förutsättningarna vi lever i. De materiella förutsättningarna skapar moralen då moralen efter hand alltid anpassas efter vad som möjliggörs, och är lämpligt, inom den specifika ekonomiska kontexten. Det kan handla om hur ett samhälle uppbyggt kring industrier skapar individer präglade av hårt arbete, disciplin och envishet medan ett samhälle uppbyggt kring kreativa näringar uppmuntrar individer som tar för sig, är sociala och anpassningsbara. Vad som är ekonomiskt gångbart blir då även kulturellt gångbart.

Medan den kulturella skolan har tagit mer och mer mark under den postmoderna perioden finns det goda skäl att inte glömma bort den materiella skolan. Sociala relationer och strukturer har utan tvekan en stor påverkan på institutioner, det går exempelvis inte att på ett rimligt vis förklara rasism från ett enbart materiellt perspektiv, men samtidigt går det inte att utesluta det materiella. De bägge bidrar med viktiga perspektiv som dels förklarar olika fenomen olika bra men framförallt som för många komplexa frågor behöver ses i ett gemensamt sammanhang där både materiella och sociala skäl kan lyftas in i den institutionella analysen.

3.4 Institutioner och den nationella kontexten

Sedan Sovjetunionens fall, historiens utropade slut (Fukuyama 1992) och en våg av nyliberal globalisering har många forskare förväntat sig en större likriktning i de ekonomiska systemen bland västländerna. De många internationella avtal som skapats genom WTO, IMF och EU har minskat det nationella handlingsutrymmet i ekonomiska frågor och förutsågs även göra det på ett arbetsmarknadsplan. Den särart som de västerländska marknadsekonomierna har uppvisat förväntades därför försvinna eller åtminstone suddas ut (Marginson & Sisson 1994; Ferner & Edwards 1994; Brown & Walsch 1994:383 i Visser 1997:1). Mot slutet av 90-talet började därför flera reagera på att de institutionella ramarna för de västerländska arbetsmarknaderna var förvånansvärt stabila och visade få tecken på likriktning (Visser 1997:1-4). Utifrån de slutsatserna utvecklade Hall och Soniska (2001) Varieties of Capitalism-modellen. Modellen syftar till att förklara de skillnader som finns mellan liberala (ex Storbritannien och USA) och koordinerade marknadsekonomier (ex Tyskland och Sverige) och hur de

upprätthåller sig själva genom *komparativa institutionella fördelar* (Hall & Soskice 2001; se även Thelen 2009:2). Med en bakgrund i politisk ekonomi driver de tesen att länders olika institutionella förutsättningar gör att de blir bättre lämpade för vissa typer av företag. Ett land som Tyskland som präglas av stabilitet och samarbete kommer därför locka till sig företag som kan dra fördelar av långsiktighet. Vidare kommer företag i Tyskland också uppmuntras att arbeta långsiktigt och samarbetsinriktat. Företag som har fördelar av flexibilitet kommer antingen ha svårare att konkurrera, tvingas flytta eller anpassa verksamheten. Hall och Soskice uttrycker det: *“In any national economy, firms will gravitate toward the mode of coordination for which there is institutional support”* (Hall & Soskice 2001:9). Hall & Soskice visar på så sätt hur en globaliserad ekonomi leder till ett upprätthållande av nationella särarter snarare än motsatsen. Flera studier visar också hur dessa skillnader består. Skillnaderna handlar inte bara om regleringar utan även om vad de olika parterna förväntar sig av varandra, vilken tradition de har av förhandling och konflikt samt vilka sektorer som är viktigast (Europeiska kommissionen 2008:47–55; Visser 1997).

På samma sätt som Hall & Soskice menar att företag anpassar sig efter den nationella kontexten och de förutsättningar som den ger menar Hattam att det samma gäller för fackföreningar. Företag etablerar sig där de anser det vara lönsamt medan fackföreningar etablerar sig som ett gensvar på det. Fackföreningars anpassningar till den nationella kontexten ligger därför inte främst i en högre etableringsgrad utan i val av strategier. Hattam visar i en studie från 1993 hur institutionella skillnader i relationen mellan lagstiftare och rättsväsende under 30-talet fick stora effekter på hur fackföreningar i USA och Storbritannien organiserade sig. Han menar att det har fått effekter som är synliga än i dag då de organisationsformer som de arbetade med då, visserligen har förändrats, men fortfarande ligger till grund för hur de arbetar idag (Hattam 1993). Eftersom, som diskuterades tidigare, institutioner byggs utifrån det redan existerande kan förutsättningar specifika för en tidsperiod påverka de institutionella förutsättningarna för fackföreningarna (och andra organisationer) en lång tid in i framtiden. Det bidrar till att göra fackföreningar platsspecifika och gör att samma externa faktorer kan påverka två olika länder på skilda sätt och leda till skilda motreaktioner. Då samma fenomen kan ges olika betydelse och olika uttryck på olika platser på grund av institutionella förutsättningar träder den nationella kontexten därför fram som extra intressant från ett institutionellt perspektiv.

4 Metodologiska överväganden

Uppsatsens syfte är att undersöka om institutionell teori kan identifiera samband i fackföreningars till synes motstridiga agerande gentemot papperslösa arbetare. För att göra det används en rad tidigare studier vars resultat ligger till grund för analysen. Studien har på det viset formen av en metastudie. I följande kapitel presenteras uppsatsen metod. Kapitlet börjar med en diskussion om min vetenskapsteoretiska syn och dess effekter för uppsatsen. Det följs av en diskussion om användandet av komparativa studier för teoriutveckling. I delen efter presenteras urvalet av material och hur Vissers modell över industriella relationer använts för att garantera ett varierat urval av länder. Sist diskuteras hur de institutionella faktorerna har identifierats med hjälp av abduktion.

4.1 Min roll som forskare

Uppsatsen är inte objektiv i den positivistiska bemärkelsen men inte heller relativistiskt i en post-strukturell bemärkelse. Jag ser istället på världen från ett kritisk realistiskt perspektiv. Det grundläggande för den kritiska realismen är antagandet att verkligheten finns oberoende av vår förmåga att förstå och studera den (Danermark m.fl. 2003:377). Synen på verkligheten är i den meningen realistisk. Samtidigt är synen kritisk i meningen att vi har små, om några, möjligheter att fullt ut förstå världen. Den kritiska realismen ställer sig på så vis i opposition till positivismens epistemologiska synsätt där slutgiltig kunskap antas kunna nås om verkligheten (Danermark m.fl. 2003:341). Det hänger samman med de speciella förutsättningar som präglar samhällsvetenskapen för till skillnad från i naturlagarna finns det inga definitiva svar för mänskliga relationer. De sociala samspel som studeras inom samhällsvetenskapen existerar till stora delar fristående från den fysiska världen. Kunskap om samhället utgörs därför till stor del av tolkningar av mänskliga relationer (Danermark m.fl. 2003:340). Det stora antal faktorer som påverkar dessa relationer och vår förmåga att tolka dem skapar den komplexitet som skiljer samhällsvetenskapen från naturvetenskapen. De komplikationer det innebär i förmåga att nå kunskap gör att samhällsvetenskapens mål framförallt blir att ständigt försöka nå fram till bättre och mer välgrundad kunskap, snarare än till definitiva svar. Danermark m.fl. uttrycker samhällsvetenskapens möjligheter utifrån ett kritiskt realistiskt perspektiv som:

*”Eftersom samhällsvetenskapens öppna villkor medför att kausala förhållanden i särskilt hög grad måste analyseras som **tendenser** [författarens betoning] innebär det att samhällsvetenskapen inte kan göra*

förutsägelser i egentlig bemärkelse... Det synsätt vi argumenterar för innebär att samhällsvetenskapens uppgift i första hand är att söka de orsakande mekanismerna till händelser vi studerar” (Danermark m.fl. 2003:346).

Det betyder att målet med uppsatsen inte kan vara att nå definitiva svar utan istället är att bidra till en högre kunskapsnivå.

Danermark m.fl. argumenterar för en kritisk metodpluralism. Det innebär en vetenskapsteoretisk syn som inte utesluter några metodval men som ställer krav på noga övervägda beslut om val av metod utifrån undersökningens behov och kontextuella förutsättningar (Danermark m.fl. 2003:347). För den här uppsatsen innebär det att valet av metod behövt styras utifrån dess förmåga att tolka och skapa samband utifrån tidigare kunskap. Genom att göra det kan tidigare kunskap utnyttjas för att ta ytterligare steg mot en fördjupad förståelse.

4.2 Om komparativa studier som verktyg för teoriutveckling

Att hitta ett samband för vilka institutionella faktorer som gör fackföreningar mer eller mindre benägna att stötta papperslösa arbetare är en komplex uppgift. Att göra det genom att bara använda situerad kunskap genom en enkel fallstudie skulle visserligen kunna ge en god förståelse för vad som motiverar fackföreningarnas agerande på den platsen och genom intervjuer med fackligt anställda och papperslösa arbetare skulle det vara möjligt att diskutera och visa vad som formar agerandet i just den kontexten. Dock hade det inneburit samma svårigheter att dra större slutsatser än om just det studerade fallet som fallstudier alltid har (Danermark m.fl. 2003:281). Å andra sidan skulle en kvantitativt jämförande studie visserligen ge möjlighet att inkludera många fall för att hitta de stora sambanden men hade i det här fallet haft svårt att fånga ämnets komplexitet (Danermark m.fl. 2003:280). För att kunna besvara uppsatsen frågeställning har uppsatsen därför utformats som en komparativ studie. Genom att använda tidigare studier som material kan den situerade kunskapen från tidigare studier användas samtidigt som bredden från en jämförande studie bidrar till möjligheten att peka på samband för mer än bara en specifik lokal kontext. Eftersom institutioner kan forma aktörernas preferenser och syn på världen ger en institutionell approach möjlighet att se de bakomliggande sambanden som aktörerna själva inte skulle ha angivit, eller ens tänkt på. På så vis har upplägget gett möjlighet att visa samband som annars inte varit synliga.

Eisenhardt beskriver hur multipla fallstudier lämpar sig väl för att utveckla nya teoretiska förståelser av olika skeenden (1989). Genom att arbeta nära sitt material, använda fallspecifika metoder och konsekvent gå fram och tillbaka mellan material och analys är det en metod som kan hjälpa forskaren hitta samband i understuderade fält. Den skiftande karaktären i uppsatsen material har mötts av situationsanpassning vilket gör Eisenhardts metod väl lämpad. Att

fallstudier med utgångspunkt i materialet redan från början är förankrade i empirin gör dem extra lämpade för teoriutveckling. Nyckeln för att den här typen av studier ska kunna bidra till teoriutveckling är att utforma slutsatserna på ett sätt som gör teorin testbar även på andra fall (Eisenhardt 1989:548). Genom att de identifierade bakomliggande institutionella faktorerna tydligt lyfts fram och beskrivs bidrar denna uppsats till en teoretisk diskussion om hur institutioner påverkar organisationers agerande.

4.3 Material och urval

Uppsatsen utformas som en metastudie vilket innebär att nytt material inte har producerats utan uppsatsen sammanställer tidigare studier på området. Att använda och jämföra tidigare studier kan innebära vissa problem. Det är av förklarliga skäl svårt att hitta identiska fallstudier i sju länder. De studier som används skiljer sig därför delvis åt metodologiskt och innehållsmässigt. Det medför vissa svårigheter i form av jämförbarhet men samtidigt har studier baserade på olika typer av metoder en fördel just när det kommer till utformandet av nya teoretiska koncept då de olika metoderna enligt Eisenhardt kan komplettera varandra och på så vis öka validiteten i studien (Eisenhardt 1989:538). Nyckeln till att göra en vetenskaplig jämförelse utifrån material utformat på skilda sätt ligger i att ständigt förhålla sig till materialet och vilka förutsättningar det ger. Samtidigt bör läsaren ha i åtanke att syftet med uppsatsen främst är att bidra till en teoretisk förståelse för fackföreningars förhållningssätt till papperslösa. För att kunna se de mönster uppsatsens syfte kräver har delvis bredd av analysenheter prioriterats över djupstudier i ett specifikt fall.

För att kunna dra generaliserbara slutsatser av studien är det viktigt att ha ett urval av fall som fångar in flera olika kontexter. Eisenhardt menar att fallen ska skilja sig åt så mycket som möjligt för att på så vis kunna visa på det universella i teorin (Eisenhardt 1989:537). För att försäkra mig om att länder valts av skilda karaktärer har Jelle Vissers (1997) kategorisering av länder i EU utifrån deras skilda industriella relationer använts. Delvis sprunget ur Esping-Andersens (1990) indelning av välfärdsregimer kategoriserar Visser EU:s länder utifrån en *pluralistisk* modell (Storbritannien och Irland), en *konfrontativ* modell (medelhavsländerna), en *kooperativ* modell (de nordiska länderna) och en modell präglad av *socialt partnerskap* (Tyskland, Österrike, Nederländerna, Belgien). Visser utformade sina kategoriseringar 1997 innan EU:s östutbredning vilket är varför de forna kommunistländerna inte är med. Europeiska kommissionen (2008) har i en rapport om industriella relationer i EU lagt till även dem. För att materialet inte skall bli alltför stort har jag dock valt att enbart använda de fyra ursprungliga kategorierna då jag anser att det ger en tillräcklig bredd givet storleken på uppsatsen (Eisenhardt 1989:545). Samtidigt som länderna i studien har en mer gemensam historia än de industriella relationerna i det före detta kommunistblocket vilket ytterligare förenklar studien. Vid en större studie hade

länder från övriga Europa, och även länder utanför västvärlden, såklart varit av stort intresse.

Till den *pluralistiska* modellen har USA använts istället för Irland då USA anses bidra mer till studien. USA har industriella relationer som liknar de andra i den pluralistiska modellen och då så många som runt 11 miljoner lever papperslöst i USA (Baker & Retina 2013) är det ett extra intressant fall. USA är ett avsevärt större land än de övriga i uppsatsen och fokus har därför framförallt lagts på Kalifornien. Kalifornien är den delstat med flest papperslösa migranter i USA och är extra intressant för studien då delstaten också blivit en plats för facklig förnyelse och många fackföreningar i övriga världen har tagit efter hur fackföreningarna i just Kalifornien jobbat med migranter och papperslösa (Narro m.fl. 2010; Connolly m.fl. 2011; Holgate 2009). Vissa institutionella förutsättningar i studien är specifika för Kalifornien vilket då skrivs ut medan förutsättningar som gäller i hela USA även det skrivs ut. Vid sidan av USA har Storbritannien använts för den pluralistiska modellen. För den *konfrontativa* modellen har Spanien och Frankrike valts ut. Frankrike är det land som har de mest konfrontativa industriella relationerna i uppsatsen. Det är också det land där fackföreningarna som mest högljutt stödjer papperslösa arbetare. Spanien har valts eftersom de industriella relationerna i landet präglas av både konflikter och institutionell integrering på ett sätt som inget annat land i studien gör. Det är också ett land där villkoren för de som lever papperslöst i landet är mindre utsatt vilket även det har varit intressant att se hur det påverkar. För den *kooperativa* modellen har enbart Sverige valts då den kooperativa och den sociala partnerskaps-modellen har så många likheter att enbart ett land anses räcka. Sverige är intressant eftersom det är ett land som präglas av väldigt hög grad av institutionell integrering, hög anslutningsgrad till fackföreningarna och för att fackföreningarna är väldigt starka. För *socialt partnerskaps*-modellen har Tyskland och Nederländerna valts. De är valda eftersom de har liknande industriella relationer men har präglats av skilda migrationslagar vilket ger en intressant kontrast i frågan om effekter för situationen för papperslösa arbetare.

Tillgång till material har varit styrande i meningen att när valet stått mellan två liknande länder har det med mest tillgängligt material valts. Vissa länder har det även funnits mer material för, exempelvis USA, men på det stora hela har tillgången till material varit liknande mellan länderna i studien. Fällan av availability heuristics, där urval görs efter hur lättillgängligt material istället för värde för studien, har undvikts genom att Vissers modell stått till grund för urvalet. Då ämnet är understuderat har tillgången till material också varit en viktig fråga då det för vissa länder helt enkelt saknas material för en fullgod studie.

Studierna som utgör uppsatsens material är en blandning mellan artiklar i vetenskapliga tidskrifter, kapitel i antologier samt böcker. I vissa fall har även uppgifter från media använts för att visa på specifika händelser. Studierna utgörs för varje land av en blandning mellan litteratur om industriella relationer, fackföreningarnas uppbyggnad, situationen för migranter och papperslösa i landet samt studier av fackföreningarnas relation till papperslösa arbetare. I vissa fall har det sistnämnda funnits med som en del av en större studie och i vissa fall har det funnits specifika studier på fackföreningarnas relation till papperslösa arbetare. Ett

fåtal jämförande studier har använts men merparten av materialet är kvalitativa fallstudier vilket har bidrag med en möjlighet att ta del av deras situerade kunskap.

4.4 Hur har slutsatserna dragits? Om abduktiv slutledning

Materialet har analyserats abduktivt. Abduktion är en form av logisk slutledning som utgår ifrån att hitta ett rimligt samband (Danermark m.fl. 2003:182). Det innebär att teorin skapas utifrån antingen en teoretisk förståelse eller av en tidig analys vid en första överblick av materialet som sedan visar vägen för en fördjupad och eventuellt förändrad förståelse av materialet och i slutändan den teoretiska förståelsen av fenomenet. I praktiken innebär det att forskaren går fram och tillbaka mellan materialet och analysen (Danermark m.fl. 2003:183). Abduktionen utgår ifrån rimlighet och används som ett verktyg för att kunna resonera om samband och mönster bortom det specifika fallet (Danermark m.fl. 2003:180). Målet är inte att nå fram till en definitiv sanning (eftersom det utifrån ett kritiskt realistiskt perspektiv ändå inte går att nå) utan att uppnå bättre och mer trovärdig kunskap (Danermark m.fl. 2003:186). Att abduktionen inte leder till en definitiv sanning är en vanlig kritik mot metoden. Kritiken kommer främst från positivistiskt håll och bemöts vanligen genom hänvisningar till skilda epistemologiska synsätt (Danermark m.fl. 2003:190). Ett annat motargument är att olika metoder lämpar sig olika väl för olika saker. Även om abduktionen inte bidrar med samma definitiva slutsatser så möjliggör den analyser av fall som strikta deduktiva eller induktiva slutledningar inte klarar av (Ibid). Eftersom abduktionen främsta syfte är att identifiera mönster utifrån ett givet empiriskt material lämpar metoden sig väl för uppsatsen.

Uppsatsens analysarbete har börjat med att jag har skapat mig en första uppfattning om vilka institutionella faktorer och förutsättningar som formar och påverkar fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare genom en översiktlig läsning av materialet. Den uppfattningen har sedan guidat mig vidare i den fortsatta och fördjupade läsningen. Efterhand har analysen förändrats och fördjupats. Vissa av de institutionella faktorerna finns kvar från den första läsningen medan vissa försvunnit, och andra har tillkommit. Andra faktorer finns kvar men har getts en annan tyngd och betydelse. Om länderna där fackföreningarna stödjer papperslösa arbetare har en eller flera institutionella förutsättningar som är liknande, medan det samtidigt saknas hos de länder där fackföreningarna inte stödjer papperslösa arbetare, har jag bedömt att det finns fog att anta att det spelar en roll i att forma fackföreningarnas agerande. Sådana samband har sedan studerats för att bekräfta eller avisa dess påverkan på fackföreningarnas agerande. På så vis har samband om vilka institutionella faktorer som påverkar fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare kunnat identifieras och, i så hög grad som möjligt, verifierats.

5 Hur kan vi förstå fackföreningars förhållningssätt till papperslösa arbetare?

I detta kapitel diskuteras vilka institutionella faktorer som identifierats som påverkande av fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare. Analysen är indelad efter industriella relationer och papperslöshet i den nationella kontexten. De faktorer som har identifierats ha en påverkan på fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare presenteras var för sig under dessa rubriker. De industriella relationerna i landet påverkar främst genom graden av institutionell integrering och hur centraliserad fackföreningsrörelsen är där en låg grad av institutionell integrering och låg grad av centralisering båda anses göra fackföreningarna mer benägna att stötta papperslösa arbetare. Papperslöshet i den nationella kontexten påverkar genom att ett högt antal papperslösa i landet ökar fackföreningarnas benägenhet medan en hög utvisningsbarhet och utsatthet för de papperslösa gör fackföreningarna mindre benägna att stötta de papperslösa arbetarna. Med hjälp av exempel från det empiriska materialet illustreras dessa samband. Undersökningen hävdar inte kausalitet men visar väl på ett mönster för vilka institutionella förutsättningar som bidrar till en högre respektive lägre benägenhet hos fackföreningar att stötta papperslösa arbetare.

5.1 Industriella relationer

I den här delen diskuteras hur landets industriella relationer påverkar fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare. Ett lands industriella relationer är den övergripande institution som fackföreningar agerar inom. Industriella relationer är ett område vars definition är omtvistad. Som studiefält kan det inbegripa allt från de vardagliga upplevelserna på en arbetsplats till de makroekonomiska effekterna av fackföreningarnas organisering (Poole 2003:3). I denna uppsats syftar det på de övergripande relationerna mellan arbetsgivare, arbetstagare och stat. Det syftar till formella institutioner såsom lagar, vilka officiella roller fackföreningar och arbetsgivare har i utformningen av villkoren på arbetsmarknaden och hur fackföreningarna har organiserat sig. Men det syftar även till informella institutioner som hur konflikter brukar hanteras och vilka fackföreningarna samarbetar med.

Studien visar att fackföreningar som till en hög grad är institutionellt integrerade är mindre benägna att stötta papperslösa arbetare. Samma sak gäller fackföreningar som till en hög grad har en centraliserad organisation.

5.1.1 Institutionell integrering

Institutionell integrering syftar här till hur nära samarbete fackföreningarna har med stat och arbetsgivare. Fokus ligger på om fackföreningarna blir en del av det styrande etablissemangen eller om de agerar från en mer oppositionell position. Institutionell integrering kan vara i form av garanterad plats i företagets styrelser, att fackföreningarna konsulteras i viktiga frågor eller i att fackföreningarna är med och bestämmer reglerna på arbetsmarknaden. Grad av institutionell integrering kan visa på olika strategier av fackföreningarna (Marino 2012:15). I Tyskland, Sverige och Nederländerna har det varit en strategi för ett större inflytande medan de franska och brittiska fackföreningarna samt många fackföreningar i USA medvetet har valt en mer distanserad relation. Även om graden av institutionell integrering till viss del är en effekt av en strategi från fackföreningarnas sida så påverkar det även vilka ageranden som blir möjliga. I länderna med institutionellt integrerade fackföreningar präglas relationen till både stat och arbetsgivare av långsiktighet och kompromissökande. Genom att gemensamt skapa spelreglerna ska kostsamma konflikter undvikas. Generellt går det även att säga att de institutionellt integrerade fackföreningarna har ett större inflytande över arbetsmarknaden samt större möjligheter att påverka den nationella politiken. Samtidigt går det att hävda att den stora kompromissviljan bär med sig ett minskat manövreringsutrymme.

Även vid en snabb överblick av länderna i studien är det tydligt att de länder där fackföreningarna är tydligt institutionellt integrerade (Sverige, Tyskland och Nederländerna) även är de länderna där fackföreningarna visar minst stöd för papperslösa arbetare (Mešić; Kip; Marino 2012). Åt det andra hållet är sambandet nästan lika tydligt att av de tre länder som visar upp lägst grad av institutionell integrering (Frankrike, USA, Storbritannien) så är två av dem (Frankrike och USA) länder där fackföreningarna ofta (men inte alltid och inte alla) tydligt tar sida för papperslösa arbetare. Spanien, som är studiens sista land, har industriella relationer som befinner sig i gränslandet mellan hög och låg institutionell integrering. Traditionellt är fackföreningarna inte institutionellt integrerade och de har en tydlig tradition av konflikt på arbetsmarknaden men har på senare år rört sig mot mer samarbete både med stat och arbetsgivare (även om vi sett en viss tillbakagång till mer konfrontativa relationer som en konsekvens av krisen 2008 och den nedskärningspolitik som dåvarande regeringspartiet Partido Popular genomdrivit) (Lucio 2017:292). Spaniens fackföreningar är även de mycket benägna att stötta papperslösa arbetare medan fackföreningarna i Storbritannien ofta tar ställning för de papperslösa arbetarna men har svårt att leva upp till det i handling (jmf exempelvis TUC 2017 och Holgate 2009). Det finns uppenbarligen ett samband, men det är också tydligt att ytterligare faktorer spelar in. På vilket sätt påverkar då institutionell integrering fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare?

Jag har identifierat tre sätt som institutionell integrering påverkar fackföreningars benägenhet att stötta papperslösa arbetare: att institutionellt integrerade fackföreningars arbets sätt är dåligt lämpade för att stötta papperslösa arbetare; att institutionell integrering gör att fackföreningarna och staten i större

utsträckning utvecklar gemensamma preferenser; och att institutionellt integrerade fackföreningar ofta har mindre behov av nya medlemmar.

Det första sättet handlar om arbetssätt. Institutionellt integrerade fackföreningars arbete bygger på kompromisser och långsiktighet. Då det ligger i allas intresse att undvika kostsamma strejker anses en kompromissökande strategi ge möjligheter till inflytande. Det är en strategi som varit framgångsrik för att lyfta villkoren för stora grupper i länder som Sverige, Nederländerna och Tyskland. Problemet i fallet med papperslösa arbetare är att de som anställer papperslösa ofta är mer ljusskygga arbetsgivare (Meeteren 2014:116). De problemen är svåra att lösa på makronivå då en arbetsgivare som anställer papperslösa svart för löner under minimilön inte kommer vilja delta i stora offentliga förhandlingsprocesser. Det har därför visat sig att fackföreningar med mer konfrontativa strategier och arbetssätt har lättare för att organisera och stötta papperslösa arbetare. Vilken typ av arbetssätt de industriella relationerna i landet uppmuntrar till har därför också effekt för om fackföreningarna stödjer papperslösa arbetare eller inte. Att fackföreningar som har mer konfrontativa arbetssätt är mer benägna att stödja papperslösa arbetare är tydligt exempelvis i fallet Frankrike. Den franska arbetsmarknaden är den europeiska arbetsmarknaden som kanske mest präglas av konflikter. Relationerna präglas av kortsiktighet och för att få inflytande krävs ofta stridsåtgärder. Det är också där vi hittar det mest högljudda stödet för papperslösa arbetare. Tre av de fem största fackföreningarna i Frankrike (CGT, FO och CFDT) arbetar alla aktivt för papperslösas rättigheter. De ofta förekommande konflikterna har gjort att staten regelbundet går in och löser konflikter genom reglering. Att det är den mest konfliktrinriktade fackföreningen CGT som har varit de mest uttalade och aktiva i arbetet med att inkludera papperslösa arbetare är symptomatiskt för det (Quintin 2010). På samma sätt har i USA fackföreningen SEIU (Service Employees International Union) profilerat sig som en fackförening som inte räds konflikt och som aktivt valt att behålla fokus på gräsrotterna istället för relationen till arbetsgivare och stat. En viktig del i deras strategi har varit att inte bry sig om ifall medlemmarna har uppehållstillstånd eller inte (SR 2007, Milkman 2006:118). SEIU startade under 80-talets sista år kampanjen ”Justice for Janitors för att organisera städarna i Los Angeles kontor och kampanjen har blivit en inspirationskälla för fackföreningar i många andra länder och har alltid inkluderat organiserandet av papperslösa (Connolly m.fl. 2011; Holgate 2009; Quintin 2010).

På det andra hållet är det tydligt att exempelvis svenska fackföreningar inom LO har haft svårt att hitta sätt att stödja papperslösa arbetare (Mešić 2017). Det har handlat dels om vana men även, som ett resultat därav, kompetens då deras förmågor ligger i att förhandla om villkor på ett strukturerat och förutbestämt sätt. Inte i att hantera ljusskygga arbetsgivare inom den svarta ekonomin. Att de industriella relationerna och fackföreningarnas arbetssätt ger dem olika möjligheter att framgångsrikt arbeta med papperslösa arbetare verkar på så vis spela en roll i hur benägna de är att stötta de papperslösa arbetarna.

Det andra sättet graden av institutionell integrering påverkar är svårare att leda i bevis och handlar om hur graden av institutionell integrering påverkar fackföreningarnas preferenser. Det är intuitivt att anta att ett nära samarbete med

stat och arbetsgivare också leder till mer gemensamma målbilder och förståelser av samhället.² Studien visar att de dominerande fackföreningarnas policys gentemot papperslösa har varit mer lika statens policys i de länderna där fackföreningarna är som mest institutionellt integrerade vilket pekar på att det finns fog för den tanken. De flesta stater har en kritisk inställning till papperslösa, det ligger i någon mening i sakens natur. I de länder där samarbetet med staten är som störst och fackföreningarna anses ha som störst påverkan på statens policys (Tyskland, Sverige och Nederländerna) är också fackföreningarna mindre benägna att stötta papperslösa arbetare. I Tyskland och Sverige finns till och med exempel på att fackföreningar i byggindustrin aktivt hjälpt polisen att leta reda på och utvisa papperslösa som arbetat inom deras sektor (Frank 2012; Aåttas m.fl. 2007:5). Ett sådant samarbete skulle med största sannolikhet inte skett om det inte sedan tidigare fanns ett nära samarbete mellan fackföreningar och staten om arbetsvillkor och om metoder för att motverka svartarbete. De institutionellt integrerade fackföreningarna har ett större inflytande på statens arbetsmarknadspolitik men relationen präglas av kompromissökande. Det försvårar för fackföreningarna att ta positioner som går tvärtemot statens synsätt. I den här studien innebär det att det blir svårare att stötta papperslösa arbetare då papperslösas intressen i mycket står i motsats till statens. Utifrån den tagna strategin skulle ett starkt ställningstagande för de papperslösa arbetarna innebära mindre inflytande över andra frågor. Det blir därför en situation där de papperslösa arbetarnas rättigheter i princip måste värderas mot andra frågor. De franska fackföreningarna har en motsatt situation där de har ett lågt inflytande över statens agerande och relationen präglas av konflikt (Contrepolis 2017:139ff). Det är rimligt att anta att det har påverkat fackföreningarnas policys då de inte präglas av förväntningar på vad som kommer vara möjligt att driva igenom med en förhandling med stat och näringsliv. De franska fackföreningarna präglas därför generellt av mer radikala åsikter (Fulton 2013) och den intressekonflikt som finns för de institutionellt integrerade fackföreningarna i Sverige, Tyskland och Nederländerna existerar helt enkelt inte för dem. Att de också i markant högre utsträckning stödjer papperslösa arbetare är därför inte heller förvånande. Däremot är Spanien här det extra intressanta fallet. De spanska fackföreningarna har från en väldigt oppositionell position sedan sent 70-tal blivit mer och mer institutionellt integrerade. Att fackföreningarna trots det har ett uttalat stöd för papperslösa arbetares rättigheter kan vid en första anblick tyckas motbevisa tesen men faktum är att den spanska staten även den har relativt accepterade policys gentemot papperslösa (Lucio 2017:288f; Chauvin m.fl. 2013). De spanska fackföreningarnas välutbyggda nätverk av servicecenter för migrantarbetare (i Spanien ofta papperslösa migranter), så kallade CITE, är till och med finansierat av den spanska staten (Lucio m.fl. 2013:200f). Att fackföreningarna och staten får ett mer gemensamt synsätt på relationen till papperslösa arbetare när fackföreningarna blir institutionellt integrerade stärks därför även av det spanska fallet.

² Vilket även är vanlig slutsats inom governancestudier.

Det tredje sättet graden av institutionell integrering påverkar är att institutionellt integrerade fackföreningar ofta har mindre behov av att organisera nya medlemmar. Det är exempelvis fallet i Nederländerna där fackföreningarnas inflytande kommer främst från förhandlingar med arbetsgivare och stat på nationell nivå. Att fackföreningen inte är beroende av medlemmar för att få inflytande kan få effekten att de inte ser samma nytta i att lägga resurser på att organisera och arbeta med de mest svårorganiserade. Att organisera papperslösa blir på så vis svårare att argumentera för från ett kostnadsperspektiv (Marino 2012:18). Det motsatta gäller i Kalifornien där fackföreningarna efter stora medlemsfall under 70- och 80-talen i vissa sektorer var så svaga att de riskerade att upplösas. Gensvaret blev offensiva rekryteringskampanjer. Med fokus på migrantgrupper, och utan hänsyn till om arbetarna hade uppehållstillstånd, lyckades flera fackföreningar återigen växa. Eftersom fackföreningarna i Kalifornien präglas av låg grad av institutionell integrering är höga medlemstal viktigt för att få en bättre förhandlingsposition och större inflytande. Att fackföreningarna i Kalifornien började organisera papperslösa arbetare går därför att koppla till ett behov av nya medlemmar (Milkman 2006:190). Samtidigt skiljer sig situation åt mycket beroende på nationella egenheter. I Spanien behöver exempelvis fackföreningarna inte lägga så mycket energi på att värva medlemmar eftersom kollektivavtalen bestäms genom val där alla arbetare får rösta oavsett fackmedlemskap eller inte (Fulton 2013). De är på så vis inte beroende av att värva nya medlemmar för att behålla sitt inflytande men fackföreningar i Spanien tillhör ändå de som är mest benägna att stötta papperslösa arbetare (Chimenti 2011; Quintin 2009 & Quintin 2010). Att högt medlemskap inte är den primära maktkällan kan alltså få skilda effekter beroende på den nationella kontexten men kan, som i fallen Nederländerna och USA, spela en betydande roll.

Att graden av institutionell integrering påverkar fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare stöds även vid studier av de enskilda länderna. Skillnader mellan institutionellt integrerade och mer oppositionella fackföreningar går att se i exempelvis Spanien (Lucio 2017:294f) och Sverige (Mešić 2017). Skillnaderna i förhållningssätt till papperslösa arbetare är stor mellan fackföreningar anslutna till de till hög grad institutionellt integrerade LO, TCO och SACO och den syndikalistiska fackföreningen SAC. I en studie från 2017 visar Mešić hur de olika fackföreningarnas arbete för papperslösas rättigheter skiljer sig åt. Efter en lång tradition av att motarbeta papperslösa på arbetsmarknaden då de ansågs stå för lönedumpning och svartarbete beslutades 2008 att papperslösa arbetare skulle få bli medlemmar i LO-förbunden. Stora meningsskiljaktigheter mellan förbunden har gjort att alla fortfarande inte tillåter papperslösa att bli medlemmar men att de gemensamt startade Fackligt Center För Papperslösa (FCFP). FCFP fungerar som ett informationscenter dit papperslösa kan vända sig när de behöver fackligt stöd. Centret skickar då vidare den papperslöse till den fackförening som är ansvarig för branschen som beslutar om och hur de ska ingripa. FCFP har fått kritik för att vara tandlösa och underfinansierade och för att många fackföreningar inte tar till de rättsliga medel som finns att tillgå. Att de papperslösas lönekrav ofta ligger under kollektivavtalsnivå skapar konflikter då fackföreningarna inte vill medverka till

vad de upplever som lönedumping. Den syndikalistiska fackföreningen SAC, som är betydligt mindre än LO-förbunden, har av tradition ett mer konfliktsökande arbetssätt och har enligt Mešić studie anpassat sitt arbete mer efter de papperslösas situation och behov. Deras mer konfrontativa arbetsmetoder har också visat sig effektivare, om än långt från optimala, i fallet med papperslösa arbetare (Mešić 2017:200ff). Skillnaden mellan hur LO och SAC förhåller sig till papperslösa visar på att institutionell integrering har effekt för fackföreningarnas agerande även inom ett land. Trots att de institutionellt integrerade fackföreningarna i LO, TCO och SACO är mer inflytelserika och har större teoretisk möjlighet att stötta de papperslösa arbetarna så har de varken visat vilja eller förmåga att göra det i samma utsträckning som det avsevärt mindre SAC. I fallet USA pekar också Ruth Milkman ut hur de fack som varit mest positiva till att inkludera papperslösa arbetare är de fack som haft de minst institutionaliserade rollerna i samhället. Hon menar att fackföreningarnas nytändning i Los Angeles går att förklara med att de traditionellt mer institutionellt integrerade industrifacken var ovanligt svaga där. Det gav utrymme för andra fackföreningar att med hjälp av konfrontativa metoder expandera bland migranter och papperslösa i tidigare svårorganiserade sektorer såsom fastighetsskötsel (Milkman 2006:117; 190-193).

Samtidigt verkar inte institutionell integrering helt kunna förklara skillnaderna i fackföreningarnas förhållande till papperslösa arbetare vilket situationen i Storbritannien visar på. De brittiska fackföreningarna präglas av låg grad av institutionell integrering (Visser 1997) och uppvisar också mycket riktigt en positiv syn på migranter och papperslösas rättigheter vilket tydliggörs bäst genom att den största paraplyorganisationen TUC (Trade Union Confederation) flera gånger visat upp sitt stöd för legaliseringar och papperslösa rättigheter (TUC 2017; se även Unite 2016:36). Fackföreningarnas agerande motsvarar dock inte de ambitiösa uttalandena. Få försök har gjorts att inkludera papperslösa arbetare i fackföreningarna och de försök som gjorts har haft svårt att få spridning (Jiang & Korczynski 2016; Holgate 2009:7; Alberti m.fl. 2013). Det visar på att det finns fler faktorer som påverkar fackföreningarnas skilda förhållningssätt till papperslösa arbetare än hur institutionellt integrerade facken är.

Att institutionell integrering gör det svårare för fackföreningar att stötta papperslösa arbetare tydliggörs av diskrepansen mellan vad som sägs i internationella fackliga organisationer och i de nationella. Både ILO (International Labour Organization) och ETUC (European Trade Union Confederation) tar tydlig ställning för papperslösas rättigheter (Holmgren 2008:12). Att det finns en diskrepans blir extra tydligt i fallet med den tyska fackföreningen IG BAU (Industriegewerkschaft Bauen-Agrar-Umwelt), som bland annat organiserar byggnadsarbetare och genom åren haft en väldigt restriktiv hållning gentemot papperslösa arbetare. När röster inom förbundet började lyftas för att fackföreningen borde börja göra mer för att stödja papperslösa arbetare bestämde organisationen sig för att skapa, och finansiera, en europeisk fackförening för migrantarbetare. IG BAU sköt till 1,5 miljoner euro under en tvåårsperiod för att skapa EMWU (European Migrant Workers Union) som skulle stödja migrantarbetare inom EU. Samtidigt som de gjorde denna stora satsning på

europiska migrantarbetare i EU förändrade de inte sina egna policys (Kip 2017:116). På ett liknande sätt tog svenska LO:s f.d. ordförande Wanja Lundby-Wedin tydlig ställning för papperslösa arbetares rättigheter när hon även var ordförande för den europeiska fackliga samorganisationen ETUC men kunde inte göra det på samma sätt i position av ordförande för svenska LO (Holmberg 2008:12). De två exemplen visar dels på en ambivalens till hur fackföreningarna ska förhålla sig till de papperslösa men även på hur fackföreningarnas möjligheter till olika typer av agerande skiljer sig mellan nationell och internationell nivå. De institutionellt integrerade fackföreningarna har svårt att ta ställning för papperslösa på hemmaplan på samma sätt som de kan göra internationellt.

5.1.2 Centralisering av fackföreningarna

Det finns ett samband mellan att de fackföreningar som är institutionellt integrerade (i den här studien Sverige, Tyskland och Nederländerna och till viss del Spanien) också valt en centraliserad organisationsform. Centralisering krävs för att kunna ge tyngd bakom förhandlingar med stat och arbetsgivarorganisationer medan decentralisering underlättar för direktaktioner och samarbeten med olika sociala rörelser. Graden av centralisering är därför ett uttryck för hur fackföreningarna i landet vill bedriva sin verksamhet. Sambandet mellan graden av institutionell integrering och centralisering är tydlig och en effekt av detta val av strategi. Uppdelning i analysen har ändå gjorts för att kunna visa på de specifika effekterna av centraliseringen. En decentraliserad fackföreningsrörelse ger en större mångfald av strategier. Det är tydligt i USA, Storbritannien och Frankrike. Medan framförallt de svenska och de tyska fackföreningsrörelserna präglas av enhetlighet och samarbete.

De decentraliserade fackföreningarna visar enligt studien upp en större benägenhet att stötta papperslösa arbetare. Det beror på att de av organisatoriska skäl har lättare för att ta till sig de strategier som är framgångsrika för att stötta och inkludera papperslösa arbetare. Det beror främst på två skäl. Att decentraliserade fackföreningar möjliggör flera sorters agerande och att decentraliserade fackföreningar har lättare att skapa samarbeten med civilsamhället.

Det första skälet är att en decentraliserad fackföreningsrörelse ger en större mångfald av strategier och arbetsätt där de delar av fackföreningsrörelsen som vill stötta papperslösa har större möjligheter att göra det. I exempelvis Frankrike har de fem dominerande fackföreningarna delvis ideologiskt skilda inriktningar. De flesta av dem präglas även av intern decentralisering där lokala grupper kan forma sitt arbete mycket efter eget tycke. Det gör att det saknas stora gemensamma strategier och en rad olika, och motsägelsefulla, kampanjer kan pågå samtidigt (Gumball-Mccornick & Hyman 2014:21; Quintin 2010a). Sannolikheten att vissa av fackföreningarna testat nya sätt att förhålla sig till papperslösa arbetare är på så vis högre. I centraliserade fackföreningsrörelser måste det tas ett centralt beslut för en sådan förändring medan det i de decentraliserade kan ske på ett mer ”organiskt” sätt. Att fackföreningar generellt

präglas av två parallella syner på migranter och papperslösa (Fine & Tichenor 2009) kommer därför till tydligare uttryck i de decentraliserade fackföreningarna. I de centraliserade blir den ena synen dominerande på ett starkare sätt. I de centraliserade fackföreningarna kan båda syner existera men bara den ena vara synlig genom att bli till offentlig policy. Den kan synas genom gräsrotsaktivitet (som det svenska Fackligt Center För Papperslösa som drivs av ideella krafter inom LO) men för en större förändring att ske krävs det en majoritet av medlemmarna och ett centralt beslut. Att stora centralstyrda organisationer tar längre tid på sig att förändras gör också att tid kan vara en faktor. Fram till 90-talet var det ovanligt att fackföreningar stöttade papperslösa arbetare. Att det främst är fackföreningar med låg centralisering som idag stöttar papperslösa arbetare kan därför ha att göra med att de inte har hunnit anpassa sig till de stora institutionella förändringar som har drivit fram en större benägenhet för fackföreningar att stötta papperslösa arbetare i andra länder med mer decentraliserade fackföreningar.

Det andra skälet är att decentraliserade fackföreningar har lättare för att skapa tillfälliga samarbeten med civilsamhället och olika sociala rörelser. De har på så vis lättare att skapa allianser med migrantorganisationer och andra grupper som jobbar för papperslösas rättigheter. I Kalifornien har samarbeten med andra gräsrotsorganisationer varit en stor framgångsfaktor för de fackföreningarna som inriktat sig på att organisera migranter. Som enda plats i landet har fackföreningar där ökat i storlek genom att aktivt försöka organisera de grupper av migranter från Latinamerika som tidigare setts som oorganiserbara. En del i arbetet för att göra det har varit genom att skapa samarbeten med det större latinamerikanska communityt (Stuart 2010). Genom att engagera kyrkor, idrottslag och andra organisationer har deras kampanjer för bättre arbetsvillkor fått en större spridning. På det andra hållet har de försök som gjorts till samarbeten med civilsamhället i länder med mer centraliserade fackföreningar haft stora problem. Ett sådant försök var i det tidigare nämnda fackligt center för papperslösa som startades 2008 av de fackliga centralorganisationerna LO, TCO och SACO. I uppstarten av FCFP inkluderades asylorganisationer i styrgruppen för centret men samarbetet blev kortvarigt då organisationen drog sig ur och uppgav samarbetssvårigheter med fackföreningarna som skäl för det (Mešić 2017:197). I Tyskland har liknande center startats (under namnet MigrAr), även där har olika asylrättsorganisationer inkluderats men stora samarbetssvårigheter har rapporterats även om vissa av organisationerna ännu är kvar (Kip 2017:171f). Även i London har problem uppstått när fackföreningen Unite tillsammans med civilsamhällesgruppen Citizens of London startade upp kampanjen ”Justice for Cleaners”. Skillnaden i hur beslut fattades och organisationernas styrdes gjorde samarbetet svårt och trots vissa framgångar har samarbetet inte fortsatt (Holagte 2009:14). Fackföreningarnas centralisering visar sig på det sättet få konsekvenser för vilka praktiska möjligheter som finns att bedriva ett framgångsrikt fackligt arbete för papperslösa arbetares rättigheter. Att det helt enkelt är svårare för centraliserade fackföreningar att arbeta med papperslösa kan göra att det blir mer komplicerat för de inom fackföreningen som vill stötta papperslösa arbetare mer att få sina röster hörda. Det är lättare att argumentera för en sak när det går att visa på att det

är praktiskt görbart. Många i en fackförening kan vara positiva till papperslösas rättigheter men inte vara beredda att göra om formen för verksamheten för deras skull. Det gör att fackföreningarnas grad av centralisering får effekter för hur benägna de är att stötta papperslösa arbetare.

En ytterligare faktor som kan spela in i att de centraliserade fackföreningarna är mindre benägna att stötta papperslösa arbetare är att det inte ligger i hela fackföreningsrörelsens intresse. Som nämnts tidigare är det främst fackföreningar inom service-, restaurang- och byggnadssektorerna som varit positiva till att inkludera och stötta papperslösa arbetare. Att de i en kontext där de agerar självständigt då också tar en annan approach än exempelvis fackföreningar som organiserar jurister är på så vis naturligt då de agerar efter skilda förutsättningar. I en centraliserad fackföreningsrörelse finns fortfarande möjligheten för olika fackföreningar inom samma centralorganisation att ha olika synsätt och policys men det försvåras och kan leda till konflikter. Ett exempel på det är i Nederländerna där städarnas fackförbund FNV Bondgenoten med hjälp av aktivister från amerikanska SEIU startade en nederländsk version av Justice for Janitors-kampanjen (Connolly m.fl. 2011). Med mer konfliktsökande arbetsätt och genom att skämma ut de företag och företagschefer som utnyttjade städarna fick kampanjen vis framgång. Men just strategin att skämma ut företagen och företagsledarna skapade osämja med de fackföreningar som organiserade tjänstemännen på företagen. Tjänstemännen hade bra relationer med företagen och hade bara att förlora på att en annan fackförening skämde ut dem offentligt genom att exempelvis dela ut "Guldskiten" som pris till det företag de ansåg bete sig sämst (Connolly m.fl. 2011:11). Kampanjen har visserligen haft framgång i Nederländerna och är dessutom extra intressant eftersom det är det första försöket av den typen av storskalig kampanj att organisera även papperslösa arbetare i ett land med en institutionellt integrerad fackföreningsrörelse. Samtidigt visar exemplet på att det finns större svårigheter med att driva igenom den typen av kampanjer i institutionellt integrerade och centraliserade fackföreningar. Ett exempel på det motsatta är återigen Kalifornien där SEIU haft stor framgång med kampanjen "Justice for Janitors" som pågått under många år. SEIU har då kunnat växa som fackförening och även om de har fått kritik från andra fackföreningar för deras arbetsmetoder har de inte behövt ta hänsyn till det utan har kunnat arbeta på så som de själva ansett nödvändigt (Milkman 2006:147;192).

5.2 Papperslöshet i den nationella kontexten

I den här delen diskuteras hur fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare påverkas av hur många som lever papperslöst i landet samt hur situationen ser ut för de papperslösa i den nationella kontexten. Studien visar att ju fler som lever papperslöst i landet desto mer benägna blir fackföreningarna att stötta de papperslösa arbetarna. Samtidigt spelar hur stor utvisningsbarhet, och utsatthet, de papperslösa lever under i landet en roll i vilka möjligheter som finns för fackföreningarna att faktiskt kunna stötta de papperslösa arbetarna. Ju större

hot om utvisning de papperslösa lever under desto svårare är det för fackföreningar att arbeta med dem och desto lägre blir därför också sannolikheten att de gör det.

5.2.1 Hur många som lever papperslöst i landet

Hur många papperslösa som bor i ett land framstår som en av de viktigaste faktorerna i att forma fackföreningarnas syn på de papperslösa. USA, Spanien och till viss del Frankrike är de länder i studien där flest människor lever papperslöst (González-Enríquez 2009; Courau 2009; Baker & Retina 2013). Att det också är de länderna där fackföreningarna är mest engagerade i papperslösa arbetares rättigheter visar att det finns ett samband mellan antalet som lever papperslöst i ett land och fackföreningarnas benägenhet att stötta dem på arbetsmarknaden. Även Ruth Milkman lyfter fram att det är symptomatiskt att det är just i södra Kalifornien, där koncentrationen av migranter och papperslösa är extra hög, som fackföreningarna som mest aktivt organiserat papperslösa arbetare (Milkman 2016:118). Förklaringen till det är enkel. Ju fler som lever papperslöst i landet desto större del av arbetskraften blir de. Ju större del av arbetskraften som består av papperslösa desto större effekter har de på arbetsmarknaden i stort och tillslut på arbetsvillkoren även för fackföreningsmedlemmarna med uppehållstillstånd eller medborgarskap. Eftersom de papperslösa generellt tvingas acceptera villkor långt under de lagliga har de ofta använts av arbetsgivare för att pressa lönerna i sektorer som helhet. De papperslösa blir då nästan ett verktyg i en maktkamp mellan arbetsgivare och arbetstagare. När tillräckligt stor del av arbetsmarknaden utgörs av papperslösa kan fackföreningar börja resonera att enda sättet att motverka lönedumpning är att höja de papperslösas löner (SR 2007). På det viset finns det ett egenintresse för fackföreningarnas medlemmar att de papperslösa arbetarna har rimliga villkor (Quintin 2009). Samtidigt kan de papperslösa innebära en möjlighet till större inflytande för fackföreningarna genom att vara medlemmar och delta i fackliga aktioner. Om en stor del av arbetskraften utgörs av papperslösa blir de en viktig grupp för att öka medlemsbasen.

Att mängden papperslösa arbetare spelar stor roll för hur benägna fackföreningarna är att stötta och inkludera dem blir därför extra tydligt vid studier av de sektorer där papperslösa arbetare är överrepresenterade. De vanligaste jobben för papperslösa är inom städbranschen, restaurangbranschen, byggsektor och i vissa länder inom jordbruk. Fackföreningar som organiserar arbetare inom framförallt städbranschen är nästan alltid de som visar störst stöd för papperslösa arbetares rättigheter.³

Det går vidare att argumentera för att om det är många papperslösa som arbetar inom en specifik sektor så är det fler inom den sektorn som kommer träffa

³ Exempelvis var den svenska fackföreningen Fastighets först av LO-förbunden att uppmärksamma de papperslösas situation på arbetsmarknaden (Holmgren 2007) men se även exempel från Nederländerna (Connolly m.fl. 2011), London (Holgate 2009) och Frankrike (Quintin 2010).

papperslösa och lära sig om deras situation. Detta gäller såklart främst inom de yrken där arbetarna regelbundet träffar varandra, såsom restaurangbranschen eller lokalvård. Inom exempelvis hushållsnära tjänster som även det är ett område med många papperslösa så är arbetarna mer isolerade. Att antalet möten kan spela in är svårt att leda i bevis och det går inte utifrån den här studiens material varken att styrka eller motbevisa men det är något som kan spela en passiv roll i att påverka fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare.

Hur många som lever papperslöst i landet påverkar på så vis fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare dels genom att när de är tillräckligt många börjar de påverka arbetssituationen även för arbetare som inte är papperslösa och dels genom att de genom antal i sig kan utgöra en potentiell maktfaktor för fackföreningarna. Dessa två sätt spelar olika roller i olika länder. Hur många som lever papperslöst i landet spelar förmodligen större roll i länder där (som diskuterats under institutionell integrering) medlemstal är en viktig maktfaktor för fackföreningarna. Det innebär att, som i fallet Kalifornien, en stor grupp papperslösa kan innebära en stor potential för nya medlemmar till fackföreningen. De papperslösa arbetarna blir då en möjlighet till expansion för fackföreningarna. En stor grupp papperslösa arbetare blir på så vis en faktor som påverkar fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare genom att gruppen som sådan har en storlek som kan få makroekonomiska effekter. I länder där medlemstal inte är lika avgörande för fackföreningarnas makt och inflytande (såsom Spanien, Frankrike och Nederländerna) påverkar hur många som lever papperslöst i landet deras benägenhet att stötta dem främst genom vilken påverkan de papperslösa arbetarna har på arbetsmarknaden som helhet. Det är då risken för lönedumpning som påverkar fackföreningarnas benägenhet att stötta de papperslösa arbetarna för att på så vis hålla uppe lönerna även för de tidigare medlemmarna.

5.2.2 Utvisningsbarhet

Även de papperslösas allmänna situation i landet spelar viss roll i hur benägna fackföreningarna är att stötta dem. Som diskuterades i kapitel 2 präglas den papperslösas liv av utvisningsbarhet. Graden av utsatthet i ett land är kopplat till graden av utvisningsbarhet. Ju större risken att bli utvisad är desto svårare blir livet för den papperslöse. Det visar sig exempelvis genom att den tvingas ta jobb ännu länge bort från det synliga, och under sämre villkor (Meeteren 2014:110). I de länder där de papperslösa är som mest utsatta och lever under störst hot om utvisning (Tyskland, Storbritannien, Sverige, Nederländerna) är fackföreningarna också mindre benägna att inkludera de papperslösa arbetarna i sitt arbete (Conolly m.fl. 2012; Holgate 2009; Kip 2012; Mešić 2017). De papperslösas utsatthet påverkar fackföreningarna dels genom att det blir svårare och väsentligt dyrare för fackföreningarna att arbeta med de papperslösa eftersom de måste anpassa verksamheten efter deras speciella situation (Mešić 2017:195). Men även genom att det gör det svårare för de papperslösa att söka och få hjälp av fackföreningar. Om organisering innebär för stora risker är det ofta inte värt det. I exempelvis

Storbritannien har myndigheternas hårda tag mot papperslösa haft stora konsekvenser för möjligheterna att organisera och stötta de papperslösa arbetarna. Under kampanjen ”Justice for Cleaners” i London stormades fackföreningsmöten för migranter av gränspolis som utvisade de som inte kunde uppvisa giltigt uppehållstillstånd (Holgate 2009:11). Samma sak har även hänt på andra arbetsplatser där papperslösa arbetare ställt krav på rättigheter (Guardian 2016). Den typen av aktioner fungerar avskräckande för andra papperslösa som då kan uppleva det som bättre att acceptera arbetsvillkor långt under de lagstadgade i hopp om att det blir bättre i framtiden. Åt det motsatta hållet går det att se att i Spanien, där fackföreningarna visar upp ett relativt stort stöd för papperslösa (Chauvin m.fl. 2012), lever de papperslösa under omständigheter som är bättre än i de andra länderna i studien. Det är svårt att få asyl i Spanien men det är lätt att ta sig in i landet illegalt. Det har gjort att den vanligaste vägen in i landet är att leva några år papperslöst för att sedan få sin status legaliserad. Det är en konkret effekt av den spanska statens politik där just legaliseringar av personer som redan bor i landet är vanligare än att ge asyl. Det är förmodligen en faktor till att den spanska staten traditionellt haft mer accepterande policys gentemot de som lever papperslöst i landet (Chauvin m.fl. 2012:250). Med tillgång till sjukvård, en stor informell sektor som gör möjligheterna till jobb stora samt relativt låga risker för utvisning behöver den papperslösa inte leva lika undangömt som i andra länder (Lucio 2017:288f). Att Spanien också är ett av de länderna där fackföreningarna är mest benägna att stötta papperslösa (Lucio m.fl. 2013) pekar också på finns ett samband mellan graden av utsatthet i ett land och hur benägna fackföreningarna är att stötta de papperslösa arbetarna. Sambandet kompliceras av att de papperslösa i exempelvis Frankrike lever under svåra omständigheter och politiker och skilda regeringar har sedan 90-talet drivit en hård politik gentemot papperslösa med målet att öka antalet utvisningar (Sammers 2003). Att fackföreningarna där är väsentligt mer benägna att stödja papperslösa arbetare (Contrepolis 2017; Turner 2010) pekar också på att även om de papperslösas utsatthet i landet spelar roll för hur benägna fackföreningarna är att stötta de papperslösa arbetarna så kan det inte på egen hand förklara skillnaderna mellan de olika länderna.

Det här avsnittet har visat hur de specifika institutionella omständigheterna för papperslösheten i landet påverkar fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare. Det är främst antalet papperslösa i landet som spelar roll då det bidrar till att förändra de ekonomiska och materiella förutsättningarna fackföreningarna står inför i relation till de papperslösa arbetarna. På arbetsmarknaden kan antal innebära makt vilket gör att när tillräckligt stor del av arbetsmarknaden utgörs av papperslösa förvandlas de till en potentiell maktfaktor. Det bidrar till incitament för fackföreningarna att stötta dem och inkludera dem i organisationen vilket här exemplifieras av hur fackföreningarna i Kalifornien använt migranter och papperslösa som en hävstång för facklig förnyelse (Narro m.fl. 2010). De papperslösas villkor kan få en effekt på arbetsmarknaden även för de med uppehållstillstånd och medborgarskap om gruppen blir tillräckligt stor inom en viss sektor. Eftersom de papperslösa generellt arbetar till löner långt under övriga så kan de utnyttjas av arbetsgivare för att sänka lönerna i sektorn. Många fackföreningar har visat en vilja att motverka det genom att arbeta för att

höja de papperslösas löner. Vilken utsatthet de papperslösa lever under påverkar samtidigt vilka möjligheter som finns att organisera papperslösa arbetare. Om de lever under särskilt stor risk att bli utvisade försvårar det arbetet för fackföreningarna och gör de papperslösa mindre benägna att söka hjälp hos fackföreningarna. Det exemplifieras bland annat här av hur den brittiska fackföreningen Unite fick se sina möten stormade av gränspolis som utvisade papperslösa som kommit på deras möten.

5.3 Slutsatser

Tabell 1 Fackföreningars benägenhet att stötta papperslösa arbetare utifrån institutionella faktorer

	USA	Storbritannien	Tyskland	Nederländerna	Sverige	Frankrike	Spanien
<i>Institutionell integrering av fackföreningarna</i>	Låg	Låg	Hög	Hög	Hög	Låg	Mellan
<i>Fackföreningarnas centralisering</i>	Låg	Mellan	Hög	Hög	Hög	Låg	Mellan
<i>Många papperslösa i landet</i>	Ja	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja	Ja
<i>Utvisningsbarhet</i>	Låg	Hög	Hög	Hög	Hög	Mellan	Låg
<i>Fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare</i>	Hög	Mellan	Låg	Låg	Låg	Hög	Hög

Uppsatsen har visat att fackföreningars benägenhet att stötta papperslösa arbetare till stor del styrs av institutionella förutsättningar. Genom att jämföra tidigare studier av fackföreningars relation till papperslösa arbetare i sju olika länder valda utifrån deras skilda industriella relationer har en rad faktorer identifierats som extra viktiga. Faktorerna kan delas in efter industriella relationer och papperslöshet i den nationella kontexten. I tabellen ovan presenteras studiens alla länder och hur de institutionella faktorerna ser ut land för land. Längst ner presenteras hur benägna fackföreningarna i landet är att stötta papperslösa arbetare. Som presenteras i analysen kan benägenheten skilja sig mellan fackföreningar inom landet men för tydlighetens skull har de övergripande dragen i landet presenterats i tabellen. I den aningen förenklade modellen framträder ändå ett mönster.

Ett tydligt samband är att i länder där fackföreningarna inte är institutionellt integrerade visar fackföreningarna upp en markant högre benägenhet att stötta papperslösa arbetare. Det är fallet i USA och Frankrike. Framförallt är det tydligt att i de länder där fackföreningarna är institutionellt integrerade till en hög grad

har fackföreningarna uppvisat en låg benägenhet att stötta de papperslösa arbetarna. I den här studien gäller det Tyskland, Nederländerna och Sverige. Att institutionellt integrerade fackföreningars nära samarbete med staten skapar en samsyn och bygger på långtgående kompromissande gör det svårare för fackföreningarna att stödja en grupp som från statens sida ses som illegal. Samtidigt gör deras kompromissökande arbetssätt det svårare för dem att handskas med den typen av ljusskyggare arbetsgivare som ofta anställer papperslösa. Ett skäl till att institutionellt integrerade fackföreningar är mindre benägna att stötta papperslösa arbetare är att de ofta är mindre beroende av stora medlemstal vilket gör att de har mer att vinna på att bibehålla en god relation till stat och arbetsgivare än i att organisera nya medlemmar. Kopplat men ändå åtskilt från institutionell integrering är fackens organisationsform. Studien visar att i de länder där fackföreningsrörelsen är väldigt centraliserad så uppvisar de även en lägre benägenhet att stötta papperslösa arbetare (undantaget Spanien). I länder med en decentraliserad fackföreningsrörelse har fackföreningarna ofta lättare att ta till sig de strategier som krävs för att framgångsrikt inkludera papperslösa arbetare. Men benägenheten ökar troligtvis även på grund av att decentralisering leder till en större mångfald av strategier. I de länder med en centraliserad fackföreningsrörelse blir beslutet att stötta papperslösa arbetare mer eller mindre enhälligt för hela rörelsen medan i mindre centraliserade fackföreningsrörelser kan vissa välja att stötta papperslösa medan andra inte gör det. Valet att stötta papperslösa kan då sprida sig mer organiskt om det visar sig ge positiva effekter till fackföreningarna som gör det.

Hur många som lever papperslöst i landet har i studien även det visat sig ha stora effekter på fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare. Det är den enda faktorn som är helt gemensam för de länder där fackföreningarna visar upp en högre grad av benägenhet att stötta papperslösa arbetare. Om många lever papperslöst i landet får de en större inverkan på arbetsmarknaden. De utgör på så vis en potentiell maktfaktor. Det är tydligt framförallt i USA och Kalifornien där stora mängder papperslösa lever och arbetar. De har där blivit en viktig grupp att förhålla sig till för att få makt i kampen mellan arbetsgivare och fackföreningar. Om många papperslösa arbetar inom en sektor är det tydligt i flera länder att fackföreningarna inom den sektorn också är mer benägna att stötta dem. Även ”egoistiska” skäl kan uppges för varför en inkluderande approach mot papperslösa kan motverka lönedumpning i sektorn vilket på så vis är positivt för lönerna även för fackföreningsmedlemmarna med uppehållstillstånd. Hur många som lever papperslöst i ett land eller hur många inom en viss sektor som är papperslösa blir från ett arbetsmarknadsperspektiv en materiell fråga om makt. För fackföreningar som bygger sin makt och sitt inflytande med hjälp av antal blir de papperslösa en stor tillgång om de är tillräckligt många. Att materiella förutsättningar på så vis formar agerande och preferenser hos fackföreningarna är inte en radikal slutsats i sig men lyfter inte desto mindre frågan om fackföreningars relation till papperslösa från ett moralisk till ett institutionellt perspektiv.

Flera av faktorerna sammanfaller vilket gör det svårt att hävda att en av faktorerna är den viktigaste eller den avgörande. Som framkommer i tabellen är

det bara mängden papperslösa som är helt gemensam för de länder där fackföreningarna visar upp en högre benägenhet att stötta papperslösa arbetare. Att en större grupp papperslösa i alla fall därför kommer leda till att fackföreningar börjar inkludera och stötta papperslösa arbetare är däremot inte säkert. Det är rimligt att anta att det gör det troligare men uppsatsen ger inte fog för att det är ett nödvändigt samband. Det uppsatsen istället pekar på är att det är flera institutionella faktorer som var för sig, men även i ett samspel, gör det mer eller mindre troligt att fackföreningarna väljer att stötta papperslösa arbetare. Resultatet ska därför ses i termer av sannolikhet och benägenhet. Om vi för en stund återgår till Vissers modell över industriella relationer, som ledde valet av analysländer, går det att se att i länderna i de korporatistiska och sociala partnerskaps modellerna är fackföreningarna mindre benägna att stötta papperslösa arbetare medan länderna i den konfrontativa modellen och den pluralistiska modellen är mer benägna att stötta de papperslösa arbetarna. Storbritannien står som undantaget. Studien visar på vikten av att ha den nationella kontexten i fokus för studier av institutioner. Även om mönster finns mellan länderna är det också tydligt att de institutionella förutsättningarna för fackföreningarna skiljer sig åt mellan de olika länderna. Att inte ta den nationella kontexten i beaktning i studier av fackföreningars agerande riskerar därför att missa viktiga faktorer som påverkar deras agerande.

Utifrån studien menar jag att det går att dra slutsatsen att institutionell teori synliggör de bakomliggande orsakerna till fackföreningarnas motsägelsefulla synsätt på papperslösa arbetare. De institutionella förutsättningarna skapar ett ramverk som förenklar vissa typer av agerande och försvårar andra. Ramarna för fackföreningarnas agerande formas dels genom explicita regler men även genom implicita styrmedel då aktörers synsätt och världsbild påverkas av institutionerna. Det är värt att återigen påpeka att det inte är fackföreningarnas egen syn på vad som formar deras agerande som har legat i fokus utan att försöka hitta de bakomliggande sambanden. Genom att studera hur fackföreningarnas agerande hänger samman med de bakomliggande institutionella förutsättningarna har därför ett mönster synliggjorts som skulle ha varit svårt att upptäcka genom en rent kvantitativ studie eller genom djupstudier av specifika fackföreningar. Från ett institutionellt perspektiv blir då frågan om de papperslösa arbetarna är ett hot eller en möjlighet för fackföreningarna inte en fråga om ideologi utan en fråga om möjligheter. För de fackföreningar som av institutionella skäl kan dra fördel av att stötta och inkludera papperslösa arbetare (genom att förhindra lönedumping eller genom att få fler medlemmar och därmed större kraft på arbetsmarknaden) blir också de papperslösa arbetarna en möjlighet. Medan för de fackföreningar som skapar sitt inflytande genom goda relationer till staten och arbetsgivare och därför har mer att förlora på att stötta papperslösa arbetare blir de papperslösa ett arbetsmarknadsmässigt hot då de konkurrerar med löner långt under fackföreningsmedlemmarnas. Jag menar utifrån det att även om frågan om fackföreningarnas relation till de papperslösa arbetarna i högsta grad är ideologisk så är det framförallt de institutionella förutsättningarna, snarare än ideologisk övertygelse, som skapar fackföreningarnas förhållningssätt.

6 Diskussion

Uppsatsens resultat är intressant från två perspektiv. På ett utomvetenskapligt plan utforskar den de svårigheter och strategiska val moderna fackföreningar ställs inför i en globaliserad värld. Samtidigt utforskar den på ett teoretiskt plan möjligheterna att med hjälp av institutionell teori identifiera mönster i ett till synes motsägelsefullt fall och väger frågor om vilken möjlighet som finns till agens inom en institution.

Fackföreningarna anses i många länder ha tappat i inflytande under de senaste decennierna. Deras förmåga att möta utmaningar som globaliseringen, flexibla anställningsformer och en ny nationalistisk strömning kommer bli avgörande för deras roll i framtidens arbetsmarknad. Uppsatsen har visat att på de platser där fackföreningarna av institutionella skäl har kunnat tjäna på att inkludera papperslösa på grund av de industriella relationerna eller på grund av gruppens storlek så har de fackföreningar som inkluderat dem kunnat växa till följd av det. Tydligast är det i USA och specifikt i Kalifornien. På samma sätt har de som av institutionella skäl haft mer att förlora på det tagit en motsatt approach. Fackföreningarnas relation till papperslösa arbetare blir på så vis en symboliskt viktig fråga för en fackföreningsrörelse vid ett vägskäl.

Med växande migration i kombination med en växande nationalistisk rörelse och allt strängare migrationslagar tyder mycket på att globaliseringen är på väg in i en ny fas. I uppsatsen har ett tydligt samband visats mellan antalet som lever papperslöst i ett land och fackföreningarnas benägenhet att stötta papperslösa arbetare. I vågorna av de många asylansökningarna i Tyskland och Sverige fram till 2015 och de många förväntade avslagen som de nya striktare asyllagarna med största sannolikhet kommer leda till är det rimligt att anta att antalet som lever papperslöst i länderna kommer öka markant. Hur fackföreningarna reagerar på det är principiellt intressant. Att följa den utvecklingen kan bidra till en djupare förståelse för hur uppsatsens olika faktorer samspelar och om en större grupp papperslösa i landet påverkar fackföreningarna till att börja stötta de papperslösa arbetarna trots att de industriella relationerna i landet bör göra fackföreningarna mindre benägna till det. Kombinationen stor grupp papperslösa och institutionellt integrerade fackföreningar finns inte i något av studiens länder men finns inte heller bland några av de länder som hade varit möjliga att inkludera i studien. Om Tyskland eller Sverige i framtiden skulle kombinera de två faktorerna skulle fortsatta studier av fackföreningarnas förhållningssätt till papperslösa arbetare i de två länderna kunna bidra med intressanta perspektiv.

Den ökade migrationen i världen innebär även att frågan om papperslösas situation kommer tilta i aktualitet på fler platser än bara i Sverige och Tyskland. En bättre förståelse för hur fackföreningar förhåller sig till papperslösa arbetare

kan förhoppningsvis bidra till bättre verktyg för att förstå även hur samhället i stort reagerar på det.

Från ett teoretiskt perspektiv har uppsatsen bidragit till en större förståelse för hur institutionella förutsättningar formar icke-statliga aktörers agerande. De olika fackföreningarnas motstridiga agerande gentemot papperslösa arbetare framstår initialt som svårförklarade. Som studien visar har det ändå genom institutionell teori gått att identifiera ett samband genom att leta efter bakomliggande institutionella mönster. Jag menar att den insikten går att bära med sig in i andra typer av fall där sambanden är svåra att se. Alla delar av samhället präglas och formas av specifika institutionella förutsättningar. Institutionell teoris förmåga att både inkludera materiella, sociala och organisatoriska faktorer skapar förutsättningar för en holistisk analys av vad som formar aktörers agerande. Det går då att gå bakom aktörernas självuttalade förklaringar av deras agerande och synliggöra vems agerande som ges möjligheten att påverka samhället.

Uppsatsens resultat väcker frågor om vilka möjligheter som finns till agens. För om de institutionella förutsättningarna styr fackföreningarnas förhållningssätt till de papperslösa arbetarna vilken roll spelar då människorna som utgör fackföreningarna? Uppsatsen har trots allt visat att agens finns bland annat genom att fackföreningsaktiva i länder där fackföreningarna visar upp en låg benägenhet att stötta papperslösa arbetare ändå gör försök att få fackföreningarna att ändra sig eller tar egna initiativ till att hjälpa de papperslösa. Frågan om agens förbyts då till en fråga om vilka möjligheter individers agens har att få genomslag. De institutionella förutsättningarna gör att den typen av handlingar från individer har svårt att få ett bredare genomslag. När liknande initiativ har startats i länder med andra institutionella förutsättningar har de enklare kunnat genomföras och i slutändan kunnat leda till större förändringar. Det här ger anledning att gå tillbaka till teoriavsnittet. Där presenterades ett citat från Marx som beskriver agens som att: *"Människor skapar historia men inte utifrån sina egna förutsättningar"* (Prezeworski 1985 i Rothstein 1996:25). Vilket ligger i linje med hur möjligheterna till agens framstår i uppsatsen. För även om både en exkluderande och en inkluderande syn på papperslösa generellt existerar inom de olika fackföreningarna blir det de människorna som har förutsättningarna på sin sida vars agens blir synlig, som ger samhälliga effekter och i slutändan skapar historia.

7 Referenser

- Arendt, Hanna (2003). *Nationalstatens tillbakagång och slutet för de mänskliga rättigheterna*. Kapitel i: Fronesis (2003) *Lag och ordning*. nr 14-15. Malmö
- Adler, Lee H., Tapia, Maite & Turner, Lowell (red.) (2014). *Mobilizing against inequality: unions, immigrant workers, and the crisis of capitalism*. Ithaca: ILR Press, an imprint of Cornell University Press
- Agamben, Giorgio (2003) *Bortom mänskliga rättigheter*. i: Fronesis (2003) *Lag och ordning*. nr 14-15. Malmö
- Alberti, Gabriella, Holgate, Jane & Tapia, Maite (2013) *Organising migrants as workers or as migrant workers? Intersectionality, trade unions and precarious work*. The International Journal of Human Resource Management. 24(22), 4132-4148.
- Arbetet (2016) *Är papperslösa rättslösa?* Internetartikel. Skriven 29-04-2016. Senast hämtad: 31-07-2018 Tillgänglig: www.arbetet.se/2016/04/29/ar-papperslosa-rattlosa/
- Ascher, Henry & Wahlström Smith, Åsa (2016) *Bli inte hopplösa*. Rapport från Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Folkhälsokommittén i Västra Götalandsregionen. Göteborg
- Austen, Siobhan (2000) *Culture and the Labor Market*. Review Of Social Economy, 58 (4), 505-521
- Baccaro, L., Hamann, K. and Turner, L. (2003) *The politics of labour movement revitalization: the need for a revitalized perspective*. European Journal of Industrial Relations, 9 (1): 119–33.
- Baker, Bryan & Rytina, Nancy (2013) *Estimates of the Unauthorized Immigrant Population Residing in the United States: January 2012*, United States Department of Homeland Security. [Elektronisk] Senast hämtad: [07-30-2018] Tillgänglig: www.dhs.gov/sites/default/files/publications/Unauthorized%20Immigrant%20Population%20Estimates%20in%20the%20US%20January%202012_0.pdf
- Ağtas, Berber, Özge; Amler, Baete & Sauviat, Luciole (2007) *Between Organising and Exclusion: Trade Union Strategies and Undocumented Migrant Workers*. Hans Böcker Stiftung. [Elektronisk] Senast hämtad: 07-05-2018 Tillgänglig: www.heimatkunde.boell.de/2007/12/01/between-organising-and-exclusion-trade-union-strategies-and-undocumented-migrant-workers
- Berlin, Isaiah, (1958) *Two concepts of liberty: an inaugural lecture, delivered before the University of Oxford on 31 October 1958*. Clarendon Press, Oxford,
- Brick, Kate (2011) *Regularizations in the European Union: The contentious policy tool*. Rapport. Migration Policy Institute. Washington

- Campos Lima, Maria. Da Paz. & Artilles, Antonio. M. (2011) *Crisis and trade union challenges in Portugal and Spain: between general strikes and social pacts*. Transfer: European Review of Labour and Research, 17(3), 387-402.
- Caporaso, James. A. (2000) *Changes in the Westphalian order: Territory, public authority, and sovereignty*. International Studies Review, 2(2), 1-28.
- Chauvin, Sébastien, Garcés-Mascreñas, Blanca. & Kraler, Albert (2013) *Working for legality: Employment and migrant regularization in Europe*. International Migration, 51(6), 118-131.
- Chimienti, Milena (2011) *Mobilization of irregular migrants in Europe: a comparative analysis*. Ethnic and Racial Studies, 34(8), 1338-1356.
- Courau, Henry (2009) *Undocumented migration. Counting the Uncountable. Country report – France*. [Elektronisk] Senast hämtad: 07-05-2018 Tillgänglig: www.irregular-migration.net/fileadmin/irregular-migration/dateien/4.Background_Information/4.2.Policy_Briefs_EN/France_PolicyBrief_Clandestino_Nov09_2.pdf
- Connolly, Heather, Marino, Stefania, & Martínez-Lucio, Miguel (2011) *Justice for Janitors' goes Dutch: The possibilities and limitations of an organising approach in the Netherlands*. In BUIRA conference
- Connolly, Heather. Lucio, Miguel Martinez & Marino, Stafania. (2013) *Trade Unions and Migration in the UK: Equality and Migrant Worker Engagement without Collective Rights*. Kapitel i: Ryan, Bernard (ed.) (2013) *Labour Migration in Hard Times: Reforming Labour Market Regulation?* Liverpool: The Institute of Employment Rights. 41–59
- Connolly, Heather & Sellers, Ben (2017) *Trade unions and migrant workers in the UK: Organizing in a cold climate*. Kapitel i: Marino, Stefania, Roosblad, Judith & Penninx, Rinus (red.) (2017) *Trade unions and migrant workers: new contexts and challenges in Europe*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. s 224-243
- Contrepois, Sylvie (2017) *France: The assimilationist model called into question*. Kapitel i: Marino, Stefania; Roosblad, Judith & Penninx, Rinus (red.) (2017) *Trade unions and migrant workers: new contexts and challenges in Europe*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing
- Corkill, David (2001) *Economic migrants and the labour market in Spain and Portugal*. Ethnic and Racial Studies, 24(5), 828-844.
- Cyrus, Norbert (2009) *Undocumented migration. Counting the Uncountable. Country report – Germany*. Rapport från “Clandestino research project”. November 2009. [Elektronisk] Senast hämtad: 09-05-2018 Tillgänglig: www.clandestino.eliamep.gr/wp-content/uploads/2009/10/clandestino_report_germany_final_2.pdf
- Danermark, Berth (2003) *Att förklara samhället. 2.*, [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- De Genova, Nicholas. P. (2002) *Migrant “illegality” and deportability in everyday life*. Annual review of anthropology, 31(1), 419-447.
- Delgado, Hector (1993) *New Immigrants, Old Unions: Organizing Undocumented Workers in Los Angeles*. Philadelphia: Temple University Press.

- Dorigatti, Lisa (2016) *Trade Unions in Segmented Labor Markets: Evidence from the German Metal and Chemical Sectors*. ILR Review. (70)4, 919 - 941
- Durkheim, Emile (1982) *The Rules of Sociological Method*. New York: Free Press
- Eisenhardt, Kathleen M. (1989) *Building Theories From Case Study Research*. The Academy of Management Review; (14)4
- Esping-Andersen, Gøsta (1990) *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity
- Europeiska kommission (2008) *Industrial Relations in Europe 2008*. Brussels: Commission of the European Communities. Rapport. Bryssel.
- ETUC (2017) *Defending undocumented workers– means defending all workers*. Broschyr. [Elektronisk] Senast hämtad: 31-07-2018 Tillgänglig: <https://www.etuc.org/en/publication/defending-undocumented-workers-means-defending-all-workers>
- Ferner, A & Edwards, P (1994) *Power and the diffusion of industrial change with multinational enterprises*. European Journal of Industrial Relations 1(2), 229-258
- Fine, Jane & Tichenor, Daniel. J. (2009) *A Movement Wrestling: American Labor's Enduring Struggle with Immigration, 1866–2007–Erratum/Corrigendum*. Studies in American Political Development, 23(2), 218-248.
- Frank, Dennis (2012) *State, Union and Unauthorized Migrants*. Nordic Journal of Migration Research (2)4, 298–307.
- Fraser, Nancy (2011) *Rättvisans mått: texter om omfördelning, erkännande och representation i en globaliserad värld*. Stockholm: Atlas
- Fukuyama, Francis (1992) *Historiens slut och den sista människan*. Stockholm: Norstedt
- Fulton, Lionel (2013) *Worker representation in Europe*. Labour Research Department and ETUI. Rapport. ETUI & SEEurope Network. [Elektronisk] Senast hämtad: 03-08-18. Tillgänglig: www.worker-participation.eu/National-Industrial-Relations.
- Geary, John (2007) *Employee Voice in the Irish Workplace: Status and Prospect*, i: R. Freeman, P. Boxall, and P. Haynes (eds), *What Workers Say: Employee Voice in the Anglo-American Workplace*, New York: ILR Press, 97–125.
- González-Enríquez, Carmen (2009) *Update report Spain: Estimate on irregular migration for Spain in 2009*. Rapport från “Clandestino research project”. November 2009. [Elektronisk] Senast hämtad [09-05-2018] Tillgänglig: www.irregular-migration.net/typo3_upload/groups/31/4.Background_Information/4.5.Update_Reports/UpdateReport_Spain_Gonzalez_Nov09.pdf
- Gorodzeisky, Anastasia, Richards, Andrew (2013) *Trade unions and migrant workers in Western Europe* in: European Journal of Industrial Relations. (19)3, 239 – 254
- Gumbrell-McCormick, Rebecca & Hyman, Richard (2014) *Trade unions in Western Europe: hard times, hard choices*. Oxford: Oxford University Press
- Guardian (2016) *Protesters target Byron burger branch over immigration raid*. Lisa O’Carroll. Onlineartikel. Skriven: 2016-08-01. Senast hämtad [2018-04-

- 12] Tillgänglig: www.theguardian.com/uk-news/2016/aug/01/byron-burger-chain-asks-protesters-to-respect-customers-safety
- Hall, Peter & Taylor, Rosemary (1996) *Political science and the three new institutionalisms*. I *Political studies*, 44(5), 936-957.
- Hall, Peter A & Soskice, David (red.) (2001) *Varieties of capitalism: the institutional foundations of comparative advantage*. Oxford: Oxford University Press
- Hassel, A. (2007) 'The curse of institutional security: the erosion of German trade unionism'. *Industrielle Beziehungen/The German Journal of Industrial Relations*, 14 (2), 176–91.
- Hattam, Victoria (1993) *Labor Visions and State Power: The Origins of Business Unionism in the United States*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Holgate, Jane (2009) *Unionising the low-paid in London: the Justice for Cleaners campaign. Case study*. Labor Unions and Civic Integration of Immigrant Workers research project.
- Holmgren, A. (2008) *RITA: Rättvis Ingång till Arbete. En Rapport om Papperslösa i Städbranschen*. Fastighetsanställdas Förbund. Stockholm
- Hurrell, Andrew (2005). *Power, institutions, and the production of inequality*. Kapitel i: Barnett, Michael N. & Duvall, Raymond (red.) (2005). *Power in global governance*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hyland, Mary (2015) *Trade unions and labour migration – A case for new organizational approaches*. Kapitel i: Schierup, Carl-Ulrik, Munck, Ronaldo, Likić-Brborić, Branka & Neergaard, Anders (red.) (2015) *Migration, precarity, and global governance: challenges and opportunities for labour*. Oxford: Oxford University Press
- Jiang, Zhe & Korczynski, Marek (2016) *When the 'unorganizable' organize: The collective mobilization of migrant domestic workers in London*. *Human relations*, 69(3), 813-838.
- Kahmann, M. (2006) *The Posting of Workers in the German Construction Industry: Responses and Problems of Trade Union Action*, *Transfer, European Review of Labour and Research*, 12 (2), 183–96.
- Kip, Marcus (2017) *The ends of solidarity: Undocumented Labor and German trade unions*. Rainer Hampp Verlag.
- Kommunalarbetaren (2018) *Splittring om razzior på arbetsplatser*. Onlineartikel. Stephen Lindholm. Skriven: 2018-01-30. Senast hämtad: 04-08-2018. Tillgänglig: www.ka.se/splittring-om-razzior-pa-arbetsplatser
- Kranendonk Maria & de Beer, Paul (2016) *What Explains the Union Membership Gap between Migrants and Natives?* *British Journal of Industrial Relations* (54)4 846–869
- Kymlica, Will (2018) *Solidaritet i heterogena samhällen. Bortom nyliberal mångkulturalism och välfärdschauvinism*. Kapitel i: Fronesis (2018) *Solidaritet*. Nr 58-59. Malmö
- Lawrence, Tomas (2008) *Power, Institutions and organizations*. Kapitel i: Greenwood, Royston (red.) (2008) *The SAGE handbook of organizational institutionalism*. London: SAGE

- Levi, Margaret (1990) *A logic of institutional change*. Kapitel i: Cook, Karen Schweers & Levi, Margret (ed.)(1990) *The Limits of Rationality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lowndes, Vivien & Roberts, Mark (2013) *Why institutions matter: the new institutionalism in political science*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan
- Lucio, Miguel M., Marino, Stefania & Connolly, Heather (2013) *Broadening and reimagining regulation: Trade unions, 'active servicing' and immigration in Spain since the early 1990s*. *Journal of Industrial Relations*, 55(2), 190-211.
- Lucio, Miguel (2017) *Trade unions and immigration in Spain: The politics and framing of social inclusion within industrial relations*. Kapitel i: Marino, Stefania; Roosblad, Judith & Penninx, Rinus (red.) (2017) *Trade unions and migrant workers: new contexts and challenges in Europe*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing
- Lucio, Miguel. M (2017) *Organising without knowing it? The curious case of para-organising-style campaigns in southern Europe and the case of trade union elections in Spain*. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 23(1), 89-94.
- Marcaletti, Fransesco & Riniolo, Veronica (2015) *Migrant trade union membership, employment status and citizenship practices. A comparison of different European countries*. *Mondi Migranti*.
- March, James G. & Olsen, Johan P. (1989). *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*. New York: Free Press
- Marginson, P., & Sisson, K. (1994) *The structure of transnational capital in Europe: the emerging Euro-company and its implications for industrial relations*. Kapitel i Hyman, Richard & Ferner, Anthony (red.) (1994). *New frontiers in European industrial relations*. Oxford: Blackwell. 15-51.
- Marino, Stefania (2012) *Trade union inclusion of migrant and ethnic minority workers: Comparing Italy and the Netherlands*. *European Journal of Industrial Relations*, 18(1), 5–12.
- Marino, Stefania, Roosblad, Judith & Penninx, Rinus (red.) (2017) *Trade unions and migrant workers: new contexts and challenges in Europe*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing
- McGovern, Patrick (2007) *Immigration, Labour Markets and Employment Relations: Problems and Prospects*, *British Journal of Industrial Relations*, 45 (2), 217–235.
- Mešić, Nedžad (2017) *Negotiating solidarity: collective actions for precarious migrant workers' rights in Sweden*. Avhandling. Linköping. Linköpings universitet.
- Meeteren, Masja van (2014) *Irregular Migrants in Belgium and the Netherlands: Aspirations and Incorporation*. [Elektronisk]. Amsterdam University Press
- Milkman, Ruth (red.) (2000) *Organizing immigrants: the challenge for unions in contemporary California*. Ithaca, N.Y.: ILR Press
- Milkman, Ruth & Voss, Kim. (red.) (2004) *Rebuilding labor: organizing and organizers in the new union movement*. Ithaca, NY: Cornell University Press

- Milkman, Ruth (2006) *L.A. story: immigrant workers and the future of the U.S. labor movement*. New York: Russell Sage Foundation
- Narro, Victor, Bloom, Joshua & Milkman, Ruth (2010) *Working for Justice: The L.A. Model of Organizing and Advocacy* [Elektronisk]. Cornell University Press
- Olvera, Jacqueline (2016) *The State, Unauthorized Mexican Migration, and Vulnerability in the Workplace*. *Sociology Compass*, 10(2), 132-142.
- Penninx, R. and J. Roosblad (eds) (2000) *Trade Unions, Immigration and Immigrants in Europe, 1960–1993: A Comparative Study of the Actions of Trade Unions in Seven West European Countries*, New York/Oxford: Berghahn Books.
- Poole, Micheal (2003) *Industrial relations: origins and patterns of national diversity*. Routledge. Andra utgåvan.
- Pulignano, V., Meardi, G., & Doerflinger, N. (2015) *Trade unions and labour market dualisation: a comparison of policies and attitudes towards agency and migrant workers in Germany and Belgium*. *Work, employment and society*. 29(5), 808-825.
- Rothstein, Bo (1996) *Political Institutions: An Overview*. Kapitel i: Goodin, Robert E. & Klingemann, Hans-Dieter (red.) (1996) *A new handbook of political science*. Oxford: Oxford Univ. Press
- Ruhs, Martin & Anderson, Bridget (2010) *Semi-compliance and illegality in migrant labour markets: an analysis of migrants, employers and the state in the UK*. *Population, space and place*. (16)3, 195-211
- Samers, Michael (2003) *Invisible capitalism: political economy and the regulation of undocumented immigration in France*. *Economy and Society*, 32(4), 555-583.
- Schmidt, Vivian. A (2010) *Taking ideas and discourse seriously: explaining change through discursive institutionalism as the fourth 'new institutionalism'*. *European Political Science Review*, 2(1), 1–25.
- Selberg, Niklas (2012) *The Swedish Labor Market and Irregular Migrant Workers. Reflections on Interest Representation on a Segmented Labor Market and on the Future of Neo-Corporatist Labor Relations in Sweden*. Konferenspaper till Labor and Social Movements Responding to Globalization at the ILERA Conference in Philadelphia 2012.
- Selberg, Niklas (2015) *Om kriminaliseringen av papperslösas arbete och argumenten för att avskaffa den*. s 358-394 i DELMI (2015) *Arbetskraft från hela världen. Rapport och Policy Brief 2015:9*. Stockholm
- Socialstyrelsen (2010) *Social rapport 2010*. [Elektronisk] Senast hämtad: 25-07-2018 Tillgänglig: www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17957/2010-3-11.pdf
- SR (2007) *Konflikt*. Radioprogram. Sämt: 02-06-2007 kl 09.03. Senast hämtad: 25-07-2018 Tillgängligt online: www.sverigesradio.se/sida/avsnitt/93555?programid=1300

- SR (2008) *Konflikt – Papperslöshet och pastans verkliga pris*. Radioprogram. Sändt: 15-03-2008 kl 09.03. Senast hämtad: 25-07-2018 Tillgängligt online: www.sverigesradio.se/sida/avsnitt/91943?programid=1300
- Stasiulis, Daiva K. & Bakan, Abigail B. (2005) *Negotiating citizenship: migrant women in Canada and the global system*. Toronto: University of Toronto press
- Stuart, Forrest (2010) *From the Shop to the Streets – Unite here organizing in Los Angeles Hotels*. Kapitel 10 i: Narro, Victor, Bloom, Joshua & Milkman, Ruth (2010) *Working for Justice: The L.A. Model of Organizing and Advocacy* [Elektronisk]. Cornell University Press. S: 191-210
- Tambakaki, Paulina. (2010) *Human rights, or citizenship?* Birkbeck Law Press. Abingdon
- Tapia, Maite & Turner, Lowell (2013) *Union Campaigns as Countermovements: Mobilizing Immigrant Workers in France and the United Kingdom*. British Journal of Industrial Relations. 51(3), 601-622.
- Thelen, Kathleen (2009) *Institutional change in advanced political economies*. British Journal of Industrial Relations, 47(3), 471-498.
- TUC (2017) *On International Migrants Day, let's fight for the rights of undocumented workers*. Hemsida. Senast hämtad [2018-04-12] tillgänglig: www.tuc.org.uk/blogs/international-migrants-day-let's-fight-rights-undocumented-workers
- Turner, Lowell (2010) *France: Battles for inclusion, 1968-2010*. Kapitel i: Adler, Lee H., Tapia, Maite & Turner, Lowell (red.) (2014) *Mobilizing against inequality: unions, immigrant workers, and the crisis of capitalism*. Ithaca: ILR Press, an imprint of Cornell University Press
- Quintin, Marion (2009a) *The CGT campaign supporting the "Sans-Papiers"*. . Case Study Prepared for the Research Project 'Unions and the Integration of Immigrant Workers in Four Countries'. [Elektronisk] Senast hämtad: 17-04-2018 Tillgänglig: <https://www.ilr.cornell.edu/mobilizing-against-inequality/post/cgt-campaign-supporting-sans-papiers>
- Quintin, Marion (2010) *The CGT campaign supporting the "Sans-Papiers"—Act II*. Case Study Prepared for the Research Project 'Unions and the Integration of Immigrant Workers in Four Countries'. [Elektronisk] Senast hämtad: 17-04-2018 Tillgänglig: www.ilr.cornell.edu/mobilizing-against-inequality/post/cgt-campaign-supporting-sans-papiers-act-ii
- Röda Korset & Stockholm stadsmission (2015) *Röster från skuggsamhället – att leva som papperslös*. Strokirk-Landströms AB. Stockholm
- Unite (2016) *Summary of decisions of the July 2016 Unite Policy Conference*.
- Visser, Jelle (1997) *Learning to play: the Europeanisation of trade unions*.
- Wagner, Ines (2017) *Trade unions and migrant workers in Germany: Unions between national and transnational labour market segmentation*. Kapitel i: Marino, Stefania, Roosblad, Judith & Penninx, Rinus (red.) (2017) *Trade unions and migrant workers: new contexts and challenges in Europe*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing
- Jackson, William (1996) *Cultural Materialism and Institutional Economics*. Review Of Social Economy, (54)2, 221-244

Wrench, J. (2004) *Trade Union Responses to Immigrants and Ethnic Inequality in Denmark and the UK: The Context of Consensus and Conflict*, *European Journal of Industrial Relations*, 10 (1), 7–30.